UNIVERSAL LIBRARY
OU_204753
UNIVERSAL LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No. T 82 V44T Accession No. T 3126

Author వేదాంత కవి

Title తెనుగు తల్లి.

This book should be returned on or before the date last marked below.

(నూత్న సాంఘిక నాటకము)

రచయిత:

శ్రీ వేదాంతకవి

[illegible]

ఆంధ్ర బు[illegible] హౌస
సుల్తాన్ బజా[illegible] [illegible]రాబాద్

ప్రకాశకులు:

కొండపల్లి వీరవెంకయ్యా అండ్ సన్సు

శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్ డిపో

రాజమండ్రి

1954

కాపీరైటు రిజిష్టర్డు] [వెల రు 1—8—0

రాజమహేంద్రవరమున

శ్రీ కొండపల్లి ముద్రాశాలయందు

ముద్రింపఁబడియె

వినండి

1

ప్రేగులుమాడి, మూతపడి
　　తెప్పలు, నోర్తడియారి పిచ్చి బై
రాగిగ వీధిలోఁబడి చ్ఛి
　　రాకు పరాకతివై విపంచికా
రాగ సుధాతరంగములు
　　ప్రాణము తీయఁదొడంగు వేళయే
త్యాగము చేసి నా తెనుఁగు
　　తల్లిని గంటినో యేడ్చుచుంటిరా ?

2

ఈ నిర్భాగ్యుని కొంపలోఁ బడి కళా
　　హేలాలతాతన్వియై
నానాలంకృత ముగ్ధయై మరియు యీ
　　నా తెన్గుతల్లిన్ గటా
యే నీచుల్ కలికాల కీచకులుగా
　　నేడ్పించుచున్ దుఃఖ గం
గా నిర్ఘోష గభీర నిర్ఝరణి లో
　　నన్ ద్రోసిరో గాంచరే ?

ఫేందాత కవి.

ఎన్నటికీ మఱువని మేలు

నన్ను చిరకాలం పోషించుకోగల కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు పంతులుగారు స్వర్గస్థులైన తర్వాత దిక్కు మొక్కు లేక యెంతో కష్టజీవయాత్రలో బడి నలిగిపోతూ, శ్రీ పంతులుగారి అల్లుళ్లైన ఆంధ్రపత్రికా సంపాదకుల కంటబడి యెన్నటికి తడియారని కళ్ళు మూతెల పడి బైరాగినై వీధిలోపడ్డాను. గ్రామదేవతమాదిరి గ్రామగ్రామాల మీంద తిరగబడ్డాను. బక్కచిక్కి పోతున్నాను. ఇంతలో వేటపాలెం గ్రామ కాపురస్థులు, కమ్మని కమ్మవంశోద్భవులు చల్లని అవ్యాజ కరుణా కటాక్షంతో ఆహ్వానించి, అభిమానించి, నా తెనుఁగుతల్లి ప్రాణం పోశారు. నా హృదయశయ్యపై ఆ తెనుఁగు తంత్రుల్ని చేర్చి కమ్మని కవితా ప్రసూనాలచే పూజింపుకొందును.

వేదాంప కవి.

ఇదిగో

తెనుఁగు బిడ్డ! తెనుఁగుతండ్రి! తెనుఁగుదొర! ఇంకా ఈనాడు కూడా పాచిపోయిన పురాతన నాటకాన్ని చూస్తుండాల్సిందేనా?

నీలో నుంచి క్రొత్త తేజస్సును రప్పించటానికి ఏ నాటకాలవసరమో, ఏ ప్రళయ సంఘట్టన ఘట్టాలవసరమో పరీక్షించుము.

ఆంధ్రపౌరుషం, ఆంధ్ర శౌర్యం, ఆంధ్ర కళాచాతుర్యం ఛాలెంజి చేసి ప్రదర్శించటానికి తెనుఁగు తల్లి వచ్చింది. తెనుఁగు బిడ్డడి వీరసింహ కిశోర గర్జన దశదిశల పిక్కటిల్ల జేయటానికి వచ్చింది. కష్టజీవాల త్యాగశీలాలు సాక్షాత్కరింపఁ జేయటానికి పరవళ్ళు త్రొక్కుతూ వచ్చింది. ఆంధ్రజాతి నిర్వక్ర పరాక్రమ పతాకం నిలపెట్టటానికి వచ్చింది.

తెనుఁగు రాజ్యం కావాలన్నా, తెనుఁగు భాష కావాలన్నా, తెనుఁగు గడ్డపేరు నిలపాలన్నా, తెనుఁగుతల్లిని పూజించాలన్నా తెనుఁగు వాణ్ణని గర్వించాలన్నా, ప్రతి తెనుఁగు సోదరుడూ యీ తెనుఁగు తల్లి నాటకాన్ని తప్పక చూడాలి అభిమానించాలి.

వేదాంత కవి.

దోసిలి

కళాప్రపూర్ణ : దేశోద్ధారక : విశ్వదాత

కలవయినావె? యే కలవు
  గాంచని నీ రతనాల తెన్ను మం
దిరమున; నీవు మా తలఁపు
  నీడల డాగి, త్వదీయ సద్యశః
కిరణ సువర్ణతోరణపు
  కెంపుగ మారి తళుక్కుమన్న గో
చరుడవు, విశ్వదాత! విల
  సద్గుణ నేత! శమించ దీ దిగుల్.

వేదాంత కవి.

ముఖ్యపాత్రలు

ఈనాటకంలో దిగుతున్న పాత్రలస్వభావాలు చూచి కథలో చమత్కారం చూడండి.

తిక్కన్న

బక్కచిక్కిన నిరుపేదవాడు. ఆంధ్రకవిసార్వభౌముడు, కథానాయకుడు.

నాగేశ్వరావు

ఆంధ్ర మహావీరుడు, చల్లని మనస్సు గలవాడు.

శనేశ్వరావు

ఆంధ్రత్వం నాశనంచేయటానికి దాపరించిన అవతారమూర్తులలో అగ్రగణ్యుడు, డాఫరుగాడు (అంటే అర్వవాళ్ళకి మన తెనుగు తల్లిని కట్టడానికి తెరిఫే దైనవాడు. కొంతకాలం అర్వదేశ ప్రధానామాత్యులకు సలహాదారైనవాడు.)

బొర్రన్న

వీణ్ణి జాగ్రత్తగా చూడండి. కాఫీహోటళ్ళలో దిగి, కలెక్టరాఫీసులు, రైల్వేస్టేషన్లు, ఇంజనీరాఫీసులు చిరకాలం కవులుకు తీసుకొని, విపరీతమైన లాభాలుదీసి, తెనుగుగడ్డ గుల్ల జేసి, బొర్ర పెరిగిన రాండోలు పొట్టగాడు, మహాధనికుడు సర్వ స్వతంత్రుడు.

తాత

ధనికుడు. లుబ్ధుడు చాదస్తుడు సనాతనుడు నాగేశ్వరావు తండ్రి.

పెంటు

ఇహ వీడో, ఓటికాలువాడు కుంటిచేతివాడు, పడుచువాడు, త్రాగుబోతు, పొగరుబోతు, తాతగారి సేవకుడు.

కూలివాడు

కష్టజీవి, కరుణారస హృదయుడు, త్యాగశీలాలు చూపిస్తున్న కూర్మావతారుడు, తెనుగుతల్లి కష్టం చూచి స్థిరై తన పర్ణకుటీరానికి తీసికొనిపోయి కాపాడుకొంటున్న జాలిగల తండ్రి.

దుర్గ

కూలివాడి భార్య కష్టాల కాపురమే బంగారు కాపురంగా చూసుకొంటున్న వుత్తమ యిల్లాలు.

ఆంధ్రభారతి

ఈమెగో మన తెనుగుతల్లి. తలిదండ్రులు కల్గినా తాతగారింట్లో పెరుగుతూ కష్టాలపాలైన కథానాయకురాలు, బక్కచిక్కిన తిక్కన్నని ప్రేమించిన ప్రియురాలు.

లక్ష్మి

తాతగారి కోడలు. నాగేశ్వర్రావు భార్య ఆంధ్రభారతిపాలిట పెనుభూతకి.

ఇందులో కథానుంచి నాగేశ్వర్రావుకి శనేశ్వర్రావుకిపెడదాం. తిక్కన్నకి బ్రాహ్మన్నకి బద్ధవైరం. తాతకి పెంపుడుకి విపరీతమైన రొష్టుపోరు, ఆంధ్రభారతికి లక్ష్మికి మనస్పర్థ. అసూయ, ఇంకా కథలో వీళ్ళ చిత్రవిచిత్ర దృశ్యాలెన్నో కనబడితె పులకరింపజేస్తై.

వేదాంత కవి.

తెనుఁగు తల్లి

ప్రథమాంకము

1 వ రంగం : తోట

[ఉదయం 6-30 గం లకు తెనుఁగు పిల్లలు వీరగేయాలు
పాడుకొంటూ ప్రవేశింతురు]

కీర్తన

కంటి రయ్యా ? ఆంధ్రాభువిపై వీరపతాకమ్ ||కం||
ఆంధ్రలక్ష్మి సంస్థాన్ అయ్యారులారా ! జియ్యారులారా !
లాయరులారా !

అవనిమీద సుఖ మిడ లేదా ? పరీక్ష కాదా ? ||కం||

ఘనమైన, ధనమైన, సత్కీర్తియైనా గైకొన్న తెనుఁ
గుల కృపయేకృపయే కనుగొన ధాత్రిన్॥
సుకుమార ! సుశరీర ! శుభసుందర ! జయ ఆంధ్ర !
లేవోయీ !

అదిగో కనవోయీ ! వినవోయీ !

మన జెండ ఏరీతి నుండెనో గుణధనులున్ ఘనబలులున్
తెనుగుల పసతో నిల్పిన జెండా ధరపై యీజెండా
స్థిరమై మీ కుండా కొదవలు లేవోయి పదవులు
పోవోయి ||కం||

తర్వాత వెంటవున్న తెనుఁగుపిల్లలకి నాగేశ్వర్రావు, శనేశ్వర్రావు యిరుపార్టీ నాయకులుగా (అంటే పెన్నాపుర్జీలుగా) నిలబడి, బలిగుడి ఆట (ఆంధ్రగేమ్) ప్రారంభింతురు.

శనే—ఒరేయ్! నాగేశ్వర్రావ్! కూతకు మేమే వచ్చేది.

నాగే—ఎవరొస్తే యేంరా ?

శనే—ఒరే! బ్రాహ్మన్నా! కూ తిచ్చిరారా!

బ్రా—(దూకుడుగా కూతకు పోయి) భలీ బల్ చెడ్ గుడ్‌గుడ్ (అని కూ తిచ్చుచుండును)

తిక్క—(పట్టుకొనుటకు చూచుచుండును ?

నాగే—వద్దూ వద్దూ! పోని తిక్కన్నా!

తిక్క—(పట్టుకొనబోయి అవ్వుటగును)

శనే—(అవుటో అని బ్రాహ్మన్న నెత్తుకొని క్రిందపడును)

[అందఱు నవ్వుచూ చప్పట్లు కొట్టెదరు]

బ్రా—(ఆయాసపడుతూ చచ్చికూడా యెక్కిరింతలెందుకు ?

తిక్క—(నవ్వుచు) బ్రతికుండికూడా బోర్లపడ్డారని.

శనే—పడకుండావుండురు గాన్లే! కూతకు రండోయ్!

నాగే—మళ్ళీ పాయింటు మీకే వస్తుందనా ?

తిక్క—పాయింటు రాకపోయినా జాయంటు పేమంటు తాతాల్లేరా యీమాటు. (ఎగతాళిగా)

బ్రా—(ఉగ్రుడై) ఆఁ...కూతకు రా.

శక్క—(నవ్వుచు) భలీ బల్ చెడ్ గుడ్ (అని కూతిచ్చుచుండును)

బ్రా—(పట్టుకొనబోయి బోర్లపక్కలాబడి) చూస్తూవుంటావేంరా! శనేశ్వరా ?

తినే—నేను కోపు కాసుకోండే నీవట్లా తొందరపడట మెందుకురా?

నాగే—తైమవుతున్నది కూతకు రండోయ్ !
శనే—వస్తున్నాం తొందర లెందుకోయ్
బ్రా—ఉండు... ఈమాటు వీళ్ళ తడాకా యేమిటో చూచొస్తా.

[కూతకుపలు]

చింతాక్ చిగురాక్ పన్నెండుకొమ్మల పైరాక్ చింతాక్
చిగురాక్.........

తిక్క—అదేం తెల్సోయ్ ? అదేం కూత ? ఇన్నిరకాలకూత
ఎక్కడ నేర్చావ్ ?

బ్రా—నాయిష్టంవచ్చిన కూతల్లా కూస్తా. (అతిగర్వంగా)
నాగే—(త్రృణీకారంగా ఆకూత లిక్కడ చెలామణికావ్.
శనే—(కుచ్చితంగా) అట్లాయెక్కడ వ్రాసుంది ?
తిక్క—(నిర్లక్ష్యంగా) ఎక్కడపడితే అక్కడే.
బ్రా—(అసూయతో) నీవాట్లో మాట్లాడావంటే నీతిక్క వదలిస్తా
తిక్కన్నా.

తిక్క—నీ వనవసరంగా మాట్లాడితే నీబ్రా కరిగిస్తా బ్రాన్నా.
శనే—(ఉద్రేకంతో) ఏది కరిగించు కరిగించు (అని మీదకొచ్చును)
నాగే—శనేశ్వరా ! దూరంగావుండి మర్యాద కాపాడుకో !
బ్రా—ఉండకపోతే ?
తిక్క—ఇద్దటి భారతం పట్టాముమన్న మాటే !
శనే—ఏదీ పట్టూ ? (కలేబడ పోవును)
నాగే—ఏమిట్రా నీజబర్దస్తీ ? (కలేబడును.)
తిక్క—ఏమిట్రా నీ తెగనీల్గు ! బ్రాన్నా ? (మీదికి బోవును)
బ్రా—రా చెబుతా ! చెబుతారా ! ఏమిటో కలేబడును.)

(శనేశ్వర్రావు నాగేశ్వర్రావుని వదలించుకొని)

ఆ త్రిమూర్తులకైన నలవికాని ప్రతిజ్ఞఁ
బట్టి వేపెడి శనేశ్వరుఁడ నేను.

నాగే—ఆ శనిపని బట్టి ఆ పయోధి నడుమఁ
ద్రోసెడి నాగేశ్వరుండ నేను.

(బొర్రన్న తిక్కన్నని వదలించుకొని)

నీవంటి నిరుపేద జీవకోటి మొగాల
కాహార మిచ్చెడి బొర్రన్న నేను.

తిక్క—కష్టజీవుల కాయకష్టి హరించు బొ
ర్రన్నల వంచు తిక్కన్న నేను.

శనే—కట్టిపెట్టిక పడుపాట్లు కనఁ డెవండు.

(బొర్రన్నతో నిష్క్రమించును)

నాగే—దారిఁబట్టిక వచ్చిన దారిఁ జూచి
యీ శనేశ్వరుని బడాయి నెక్కడింక
సాగనీయను పదవోయి సంగడీడ.

(పిల్లలందఱు నాగేశ్వర్రావు తిక్కన్నలతో నిష్క్రమింతురు)

తెరపడును.

---

2 వ రంగం

దేవుఁడు గుడి

[పున్నాగపూలు మల్లెపూలు యేరుతూ కీర్తన
పాడుతూ భారతి ప్రవేశం]

కీర్తన

చాలే చాలేకోకిలా ! అదేమి పాటే నీకో ! మత్తేమీచక్కని
దానవె నీవో ? ॥చా॥

సురుచిర రూపే కఱ్ఱవైపోయే పోరాదే!

పరిమళ మేమి తగులపోతే ఆ పూవూ యిఁక గ్రైకోరే!

అట్లాగే యిల నీవో ॥చా॥

నవయౌవనామృత తరంగిణీ! ఏపూలే? అవేవీ చూడనీ!

మధుపాళికి కినుక రాదటే?

రానీ, గానీ, కోకిలేమో? గరువము చాలా చూపించే ॥చా॥

[లక్ష్మి ప్రవేశం]

లక్ష్మి—భారతీ! నీకా పొగడపూ లెక్కడవే?

భార—తెనుఁగుతోటలోవి.

లక్ష్మి—నీ కెవరిచ్చారోగాని బాగున్నవే!

భార—నీ గులాబీ పూలకంటె బాగున్నవా?

లక్ష్మి—దేని బాగోగులు దానికే.

[తాత ప్రవేశం]

తాత—నిజమే తల్లీ!...ఏమిటి మీా యిద్దఱి తగదా?

లక్ష్మి—తగదా కాదండి. మీాకా పొగడపూ లెక్కడవని అడిగే సరికి తెనుఁగుతోటలోని వంటూ, నీగులాబీపూలకంటె బాగున్నవా అని బడాయి పోతున్నది...మాలావు బడాయిగాని

తాత—ఇంతేగదా.

భార—కాదే తాతా! ఇందులో నాబడాయి యేం కనబడుతున్న దే? ఎందుకీ వుక్కురోషం? పైగా, నీకెవరిచ్చా రని అడుగుతుం దేమిటి? ఎవ రిస్తారు? తన కెవరన్నా తెచ్చివ్వటం రివాజైందేమొ.

లక్ష్మి—గుమ్మడకాయలదొంగ ఎవరంటే భుజాలుతడుముకొన్న ట్లుగా వుంది. నీకథ చూస్తే తాత చెప్పాలి?...నీతీరే చెబుతున్నది.

తాత—మాలతగాదా పోయి పోయి మాలతగాదా లేవదీస్తున్న
గాని, నాకేం బాగుండలా, మీాతగాదా...పోండి.
(నిష్క్రమించును

లక్ష్మి—నీగరువము నీ కలుకు
నీ వగలాడి తనమ్ము నీ మానో
రాగకళా ప్రఫుల్ల సుమ
రాజ పరాగ పరీమళమ్ము బా
గోగులు తప్పెఁగాని, యిది
గో! యిఁక నాకడ సాగవేమి నీ
భోగపుదాని యాటలు, ప్ర
భుత్వము లక్ష్మిది ఆంధ్రభారతీ!
అనవసరంగా మాటలంటే పడేదాన్ని గాను.

(తీవ్రదృక్కులతో నిష్క్రమించును)

భార—(దీనవదనయై) కలవాళ్ళు అనవసరంగా మాట్లాడి కొట్లాట కొచ్చినా న్యాయశాస్త్రం వప్పుకొంటుంది. లేనివాళ్ళు యెంత ధర్మాన్ని బట్టుకొని వ్రేలాడుతున్నప్పటికి నిందలు మోసి కష్టించవలసి వస్తున్నది. ఉన్నవాళ్ళే సౌందర్యం, సౌభాగ్యం అనుభవించుటానికి అర్హులు. లేనివాళ్ళ మొగాన ఆసౌందర్యం, సౌభాగ్యం, కనపడ్డయ్యా, యింకా వున్నవాళ్ళకి నిద్రపట్టదు. ఈ లక్ష్మి కలవాళ్ళ కాపురంలో తిరుగుతోన్నది గనుక, యింత మిడిసిపడి పోతున్నది. జగద్రక్షకా! ఈభారతిని పుట్టించి నప్పటినుంచి యింత దిక్కులేని దానినిగా జేసి వేధించుచుంటి వేమయ్యా? నీకేమి అపరాధం చేసినది; మాతా పితరులు కఱవైన యీా భారతిని వీధికిలాగి...జగన్నియంతా!

నీ నగిషీ గల నిల్వుటద్దపు మేను
పెనుతాలపైఁ బడవేయు టేల ?
నీ కమ్మని చరిత్ర గైకొన్న బొజ్జను
మంటలో మలమల మాడ్చు టేల ?
నీ రత్నముల పేరు లేరెడి వాక్కును
దాహమ్ముచే మాపఁ దలఁచు టేల ?
నీ ప్రసన్నకళను నిలపెట్టు దృక్కుల
స్థితి, దిక్కు లేకుండఁ జేయు టేల !
నీ యనుగ్రహ భాగ్య నిర్నిద్ర భద్ర
పదసరోరుహ చ్ఛాయకై వడలి నలిగి
యున్న భారతి కింక యీ వన్నె లేల ?
యెగసిపడు లక్ష్మిచేత దూషించ నేల ?

[శ్రీకృష్ణ ప్రవేశం]

కృ—పున్నాగపూలకోసమా చూడటం ?
ార—(సిగ్గుతో మాట్లాడకుండా పోఁబోవును)
కృ—నేను నీకు సహపాఠిని, చెలికాసిని, సిగ్గెందుకు ?
ార—(పెడమొగం బెట్టి) ఎవరు పిలిచారు ?
కృ—పిలుచుట దేనికే ప్రణయ
వీణ ? నిజమ్ముగ నిన్నుజూచి ని
ష్కలుషుఁడు సైతమున్ శ్రుతులు
గల్పుకొనంగ మహాప్రయత్నముల్
సలుపుట లేదె ?? దీనిని వి
చారణసేయుట లింక దేనికే ?
కలపున మెల్లగాఁ గదలఁ
దల్చినరాగము నందుకోగదే !

భార—పేదవాళ్ళ నింత చులకనగా చూడటం ధర్మంకాదు.
తిక్క—విలువైన వలపును వదలిపెట్టడం న్యాయంకాదు.
భార—వ్రతం చెఱపటం కూడా ధర్మమేనా?
తిక్క—మన కిప్పుడే ధర్మం అడ్డుచెప్పదు

మోళ్ళు పల్లవించెడి మాడ్కి పొంగి పొరలు
మోహగానామృత రసప్రవాహమునకు
పాపపంకిల మంటునే పంకజాక్షి!
ప్రేమకన్న పుణ్యం బింక వేఱె కలదె?

భార—నేనాసర్వేశ్వరుడైన కృష్ణునికే నాతనువును సమర్పింపదలచా.
తిక్క—పతితపావనుఁడైన చతురునకును

ప్రేమ కుసుమాంజలియె బహుప్రీతియంట
యీ విసిర్మలానందఝరీవనాన
పూచు పూలచే నోములు నోచుకొనవె!
[అని ముద్దుపెట్టుకొనపోగా భారతి కీర్తన పాడును]
తగునా? ఆ...ఁగునా? సుగుణా!

మహాసాహస కార్యం బౌర!

ప్రేమసామ్రాజ్య రమానాథా!

ఏమిటీ ఘోరవధా॥

ప్రసూన రేఖాకౌముదీ! నన్;

వేప కిట్లా వేపకే॥

ప్రేమవాహినిని పడవను నడుపో

ప్రేమసయుఁడవై సాగరా!

(లక్ష్మి వచ్చుటచూచి భారతి తటాలున నిష్క్రమించును)
తిక్క—(నివ్వెరపడి చూచుచుండును)

లక్ష్మి—

ఇదియే? నీకు పవిత్రలక్షణ కళా
హేలామహోల్లాస సం
పద; బాగున్నది, మెచ్చుకోదగిన శు
భ్రజ్యోత్స్నతోఁ బోలు చు
న్నది, యీమాత్రపు గొప్పదాన వని యె
న్నం డిట్టి నేత్రాలతో
నిది యీక్షింపకపోతి, భారతీ! ధనం
బెంతెంత గైకొంటివో?

(నిష్క్రమించును)

తిక్క—

ఎక్కడిదాన వే! యెవతె
వే? పెనుభూతకీ! ఓర్వలేని నీ
దృక్కుల కాలిపోను; నలు
దిక్కుల నిన్నుఁగని నిల్వలేను, నీ
నిక్కువమౌ కనుంగొనని
దే కనుమూయఁగ నీవు, నిను నా
చక్కని ఆంధ్రభారతిని
చల్లని చూపులఁ జూచు టొప్పదే?

(నిష్క్రమించును [illegible]పమును)

3 వ రంగం

బొర్రన్న యిల్లు

[బొర్రన్న, శనేశ్వర్రావు సోఫాలపై కూర్చొని]

శనే—తిక్కన్న తిక్కవదలిస్తేగాని నాగేశ్వర్రావు లొంగడ్రా.

బ్రా—ఆఁ! తిక్కన్న దేమిటిగాని నాగేశ్వర్రావు భరతంపట్టాలి తిక్కన్న ఓ లెక్కలోవాడా? జమలోవాడా?

శనే—అట్లా అనకు. పన్నాగాలు పన్ని మనమీఁద విఱుచుకు పడటానికి సిద్ధమౌతున్నవాడు వాఁడే!

[తాత ప్రవేశం]

తాత—మా నాగేశ్వర్రావ్ వచ్చాట్రా అబ్బాయ్!

బ్రా—(లేచి) లేఁడండీ తాతగారు!

శనే—(లేచి) ఎందుకండి?

తాత—ఎందుకా?...ఆ మద మేమిటో చూడటానికి. (పోఁబోవును)

బ్రా—ఏమిటో కనుక్కుందాం పిల్వరా!

శనే—తాతగారు!

తాత—(వెనక్కి తిరిగి) వచ్చాడా?...తిక్కన్న యెక్కడ చచ్చాడో!

బ్రా—ఏమిటండీ తాతగారు? నాగేశ్వర్రావ్ వస్తున్నాఁడు లెండి!

తాత—ఏడి?

శనే—వస్తాడులెండి. తిక్కన్నెందుకండి?

తాత—ఎందుకా?...అరదండాలు వేయించి ఖైదుకు పంపటానికి.

శనే—అదేమి వుపద్రవ మండోయ్?

తాత—ఆ తిక్కన్నతో మావాఁడు చేస్తున్న స్నేహామే వుపద్రవం తెచ్చిపెట్టింది.

బ్రా—అనుకున్నంతా అయిందీ?

శనే—కాదు మరీ!

తాత—తల్లిదండ్రుల్లేని పిల్లకదాఅని పెంచుతుంటే—

శనే—ఎవర్ని?

బ్రా—భారతిని రా!

తాత—లేవతీసుకు పోవటానికి చూచాడుట తిక్కన్న—

శనే—ఎప్పుడూ?

తాత—ఈసాయంకాలమే. అఘోరింకలి మాకోడలికళ్ళపడిందట... పైగా అతిక్కన్నగాడు మాపిల్లని కూయరాని కూతలు కూసిపోతాడట!

శనే—అరే! యింకా రాడేమిటోయ్? నాగేశ్వర్రావ్. మేం త్వరగా పిల్చుకొస్తాం పదండి తాతగారు.

తాత—ఆలస్యం చేయకండి అబ్బాయిల్లారా! అతిక్కన్నగాడికియీ వరసన పూరిమీదపడకుండా తొందరలో తగినప్రాయశ్చిత్తం చేస్తేనేగాని మన పరువుండదు పోతా! పిల్చుకొస్తారుగదూ?

శనే—ఇంకా పిల్చుకురాకుండానా తాతగారు?

తాత—త్వరగా రావాలి నాయనా!

(నిష్క్రమించును)

శనేశ్వర్రావు, బార్రన్న—చిత్తం. (సాగనంపి వత్తురు)

శనే—చూచావా? నేనన్న ప్రకారం ఎంతపన్నాగం పన్నానో?

బార్ర—నిజమే......యిట్లా యెంతకాలం నించో కానరానిదొంగ.

శనే—బహుబుద్ధిమంతుడి మాదిరి నాగేశ్వర్రావింట్లో జొరబడ్డప్పటి నుంచి, ఇదిగో బార్రన్నా! వీళ్ళ పన్నాగాలన్నిటికి విఱుగుడిదివరకే కనిపెట్టా. ఆవిఱుగుడిప్పుడు పనికొచ్చే ఘడియలు కూడ వచ్చినై......అదికాదురా; ఆ కుసుమకోమలగాత్రి, భారతి యీ నిర్భాగ్యుణ్ణెట్లా సమ్మతిస్తుంది? (నవ్వి) వీడి ఆకారాన్ని చూచి వలలో పడటానికి, (నవ్వి) బాబేనా వరాంగుటంగు. ఈమేమొ జగన్మోహనాంగి, వీళ్ళిద్దరికి హస్తిమశకాంతరం తేడా...అది వీణ్ణి వరించటం కల్ల.

బార్ర—అదిమట్టుకు నిజమేరా శనేశ్వరా!

శనే—బొబ్రన్నా! నిజంగా ఆపిల్ల నీవంటి వాళ్ళకోసం పుట్టిందిరా నమ్ము నమ్మకపో! దాని సహజసౌందర్య ధనాన్ని భద్రంగా కాపాడటానికి నీవే అర్హుడవ్. అసలేమంటావ్? నీకిష్టమేనా?

ఏ కోశంబునగాని దీని కెవడే
 యేత్రోవ కష్టంబుగా
జీకొన్న ట్లింక విన్నచో పిడుగు మా
 డ్కిన్ దూకి శోధించి యీ
లోక ధ్వంస శనేశ్వరుండ వసిగ
 ల్లోలంబుఁ బుట్టించడే?
నీకుర్జా మే లొనరించుదాఁక సఖుఁడా
 నిద్రించఁడే మిత్రుఁడున్!

బొబ్ర—ఎవరో గాదు. నాగేశ్వర్రావే దీని కిప్పుడు ఎదిరించేది.

శనే—వాణ్ణికూడా కట్టేస్తా. లక్ష్మికి తిక్కన్న వుత్తరం వ్రాసినట్లు వుత్తర మొకటి పుట్టించి తిక్కన్నంటే గర్భశత్రు వనిపించేటట్లు చేస్తేసరి. నాగేశ్వర్రా వింకా వాండి జోక్యమే పట్టించుకోడు.

బొబ్ర—ఇది బలే వుపాయం. ఈకార్యసాధనానికి వజ్రాయుధం వంటిది. ఇదిగో! నీకార్య వలిసిందానికి మొగమాటమేమాత్రం పడక సుమా!

శనే—దానికేంలే! దానికెప్పుడు నీ నభ్యంతరం చెప్పావు. వల్లకా దన్నావు? ఇదిగోరా! నిజంగా నీ సొగసుకి భారతి ముచ్చటైన కాపురం చేస్తుందిరా (చూచి) నాగేశ్వర్రావింటికి పోతున్నాడల్లేవుంది. మన ప్రయత్నంలో మన ముందాం పద.

(నిష్క్రమించును తెరపడును)

4వ రంగం

నాగేశ్వరరావు గృహం

భారతి ఖిన్నురాలై యుండును

నిందపడి శోకయుక్తాంతరంగా భారతి విలపిస్తున్నప్పుడు పాడుచున్న—

కీర్తన

పేద మోమే చూడలేవా! భూమిపై
మృదు స్వభావా! కన్నతండ్రి! కావవా?
నింద వేసీ నిల్వ నీవా? ఎందు కీ దిక్కులేని జాతీ?
సుజనరక్షా! దుష్టశిక్షా! ప్రాణమే
తీయరాదా? ఆంధ్రజాతిం బ్రోవగా ॥ పేద॥

భార—తల్లిదండ్రులులేని బిడ్డయైన ఇంతమందిని దుర్భరవిపత్పర్వతాన్ని పెకలించి పడవేయటం దేనికిదగ్గ దయకా? తల్లిదండ్రులు కరవైన బిడ్డ జాలిగొని బోసుకొంటు కడు తేలికైనదని యెఱుగవా? పిచ్చుకమీద బ్రహ్మాస్త్రం వేయటమే ధనుర్విద్యాకౌశలమనుకొంటివా? ప్రేమమయుడవైన నీకింత క్రోధమెక్కడిది? నన్ను నీవు పుట్టించి పోషించటం దేనికే చెప్పనైతివే? చెప్పటకేమి అవసరం లేనిచో నన్నిట్లా హింసించటం యేలనయ్యా? ఓ దీనజనమందారా! దిక్కు మొక్కు లేని నాదీనముఖంలోని ప్రతిబింబ మేమైనా ప్రకాశించు ననియా?... నా ప్రాణాలు పోకుండా చూస్తున్నావు? నాకష్టం యెవరికి చెప్పి తీర్చుకొందును? తుదకు నీవుకూడా యీ భారతిపై కన్నెఱ్ఱజేసిన... నా మొఱ నాలకించువా రెవరు?

జనక ! విశ్వవిపంచికా స్వనము నుంచి
నీ మృదుమధుర దివ్య గానామృతంబు
చిలికి; ప్రకృతి కాంతకు జీవకళ నొసంగు
భారతిని పస్తుపెట్టుట భావ్యమగునె ?

[తాత ప్రవేశం]

తాత—నీ సంగీతం కట్టిపెట్టు పిల్లా! రాగారాగా యీరాగాలే మా పరువు కాస్త మట్టిపాలు చేస్తున్నై, చాలుగాని కట్టిపెట్టు.

భార—తాతా !

తాత—తాతా లేదు రోతాలేదు...చాల్లే నీ వగలాడితనం.

భార—నే నెఱుగను తాతా !

తాత—ఏమీ...యెఱుఁగ నక్ఖర్లేదు...అట్టే మొరక్క.

భార—బిడ్డమాదిరి పెంచుతున్న మీకే పనికిరాకపోతే ఈ భారతికి దిక్కెవరు తాతా ?

తాత—దిక్కా...కంటికికనపడ్డవాడల్లా దిక్కే. నీకుదిక్కు లేక పోవటమే...బైటికి పద.

భార—(భయంతో) బైటి కెందుకు ?

తాత—పిలుస్తున్నవాళ్ళతో లేచిపోవటానికి.

భార—(చెవులు మూసుకొని తగని పని.)

తాత—అట్లాగా...తగిన పనేలే నీకు.

భార—(కాళ్ళమీద పడును) తండ్రీ !

తాత—(విదలించుకొని) సరేలెద్దూ, బైటికి పద.

భార—(దీన వదనయై)

ఎంత కృపాకటాక్షమున
హేమలతా లలితాంగి జేసి ది

గ్గంతులలువాడఁ ద్రిప్పి బుధ
కాండము చే గొనిమాడఁ జేసి ని
శ్చితగనుండు గ్రొంబసిఁడి
సీమల నిల్పిన ఆంధ్రనాయకా!
పంతముతోడ నీ విపుడు
పైటికి గెంటెద వాంధ్ర భారతిన్.
(కాళ్ళమీాద పడును)

తాత—(పదళించి) కాళ్ళా వేళ్ళాపడితే పోయినపరువుమళ్ళారాదు.

[నాగేశ్వరావు ప్రవేశం]

నాగే—ఏమిటే నాన్నా!

తాత—(ఆబ్బురంగా) వచ్చావురా నాయనా?

నాగే—ఏమిటి?

తాత—ఏమిటా!...దీన్నింకా యింట్లో వుంచకూడదు.

నాగే—పాపం...ఆ పిల్లమీా దెందుకే కోపం?

తాత—పిల్లేమిట్రా?...పిల్లకాస్త పెద్ద వ్యవహారాల్లోదిగితేనూ.

నాగే—దానికి వ్యవహారా లంటేనే తెలియవు నాన్నా!

తాత—(మొహం చిట్లించుగొని) తెలియవులే.....వ్యవహారాలు నీకూ తెలియవులే. ఓరి సిగ్గుంప తెగ.....వ్యవహారాలు నీకూ తెలియవులే. ఇద్దరూ కూడబలుక్కు నే దిగారన్న మాట. గొప్పగొప్పవాళ్ళ కాపురం గోడగడ్డలు చేసినదాన్ని దాన్ని లేవదీసుకొని పోవటానికి కూర్చున్నవాణ్ణి వెంటఁబెట్టు కొని హాయిగా కులుకుతూ కూర్చొ. నే నీ కొంపలో వుండ లేను...ఉంటే యీాఘోరం కళ్ళారా చూడలేను...చూచి చేతగాని తెంపిలాగా కూర్చోలేను. నాకెందుకు కీ రంకురామా

యణాల్తో రొష్టు...ఎందుకు...నాదారి నేను చూచుకుంటే మంచిది. ఇక్కడ యీఅల్కి దాన్ని పెట్టుకొని ఒక్క నిముష మన్నా వుండలేను. అదికాదు. ఏనాఁడన్నా మన వాకిట్లో గుంపు పోగైందా? గుంపు పోగైందా అంట? ఇదెప్పుడు నాజూకు సంగీతాలు తీయసాగిందో...అదిగో అప్పటినుంచే పోగైంది.....ముద్రష్టపు మూఁక. పైగా ఆ తిక్కన్నగా డొంకఁడు. దేబిరిగొట్టు మొహం బెట్టుకొని చుట్టూతా తిరిగి స్నేహితుఁడికొంప చెట్టుబొగ్గులు చేయటానికి తయారైనాడు. వాణ్ణి వెంట వేసుకొని తిరిగే టప్పుడే చెప్పా...విన్నారా అప్పుడు? ఏమోలే తల్లిలేని పిల్లవాఁడవని చెప్పి (కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని) అల్లారుముద్దుగా చూచుకొంటుంటే యీవరసన యిల్లు సానికొంప చేయటం మొదలెట్టావా? ఈ భారతి మూలానగాదూ వూరూరా, తలెత్తుకొని తిరిగే యోగ్యత లేకుండాపోవటం? ఈ నిముషం లగాయితు ఓ రబ్బీ! చెబుతున్నా విను. ఇది నా కొంపలో వుండకూడదు...వున్నదా నీకూ నాకూ తండ్రీకొడుకుల సంబంధమే వుండదు.

[లక్ష్మి ప్రవేశం]

లక్ష్మి—మామగారు!

తాత—ఏం అమ్మా?

లక్ష్మి—మా వాళ్ళింటికి తీసుకుపొండి.

తాత—మా అమ్మా! ఈ మాయదారిది సిన్నేమన్నా అన్నదా యేమిటే!

లక్ష్మి—చేసుకొన్నవాళ్ళు మూఁగవాళ్ళైతే అనరూ? అందరూ అంటారు...ఎందుకులెండి...(కన్నీళ్ళు తుడుచుకొని) యీ

కొంపలో యేనాఁడూ రొష్టుపడకుండా అన్నినీళ్ళు ముట్టలేదు సరికదా. ఒకనాఁడైనా, కంటికినిద్రయెఱుఁగను. ఎందుగ్గానీండి మీ అబ్బాయి కా భారతికంటే ప్రాణం. ప్రపంచంలో మఱొకటి లేదు.

మీరేమో కలవారి కాపురములో
మేలైన సత్కీర్తి కాం
తా రాజేంద్రు లటంచు దుర్భ్రమను పా
త్రన్ వంశమర్యాద మా
పా రెవ్వారును గాంచ కిమ్మెయి మహా
పాథోధిలోఁ ద్రోసినా
రే! రాకన్నుల వ్రాత యిట్లు కనినా
రే! నరాము! భూమిస్థలిన్.

(మామవాళ్ళింటికి తీసుకపోండి)

తాత—చూడ్రా! పంచమహాపాతకుఁడా! ఆ చెంపన లక్ష్మీదేవి క్రొత్తగా కాపరానికి రావట మేమిటిరా? ఈ మాయదారి దానితో గొష్టేమిటి? నా కోడలికి యీ ముద్రష్టపు నాని మూలాన యెంత భయంపుట్టి పుట్టింటికి పోతానంటున్నదో చూడ్రా, నీకే చెప్పేది వింటున్నావా? ఓరి పరమదౌర్భాగ్యుఁడా! ఎట్లా నీతో, నిన్నేరా? ముందా భారతిని అవతలికి గొట్టి తలుపులు ఘడియలు వేసి రా, పో రా. పోవేం. కాడి మానువలె నిలబడి చూస్తావేమిట్రా?

[పింటు ప్రవేశం]

పింటు—అయ్యో! తాథాఘూర్కీ జాబూ వచ్చింది. (హడావుడి పడుతూ వచ్చును)

తాత—ఏమిట్రా హడావుడి. ఒకటే పాడైన హడావుడి.

పెంటు—మీకీ జాబూ అండీ.

తాత—ఏం జాబు! నా కొంపమీద అర్ధరాత్రివేళ జాబులుకూడా యేమిటి ఖర్మ? ఏది! తగిలేవ్. ఎత్తిపడై.

పెంటు—(ఇస్తూ) దీస్కీ పైనా ఖవర్ వుందిగాసాబ్, (ఇచ్చును)

తాత—ఏడ్చినట్లేవుంది లేవోయ్ తెల్వి—పో.

(పెంటు నిష్క్రమించును)

తాత—(కవరు తలక్రిందులుగా ద్రిప్పి దీపం పెద్దదిచేస్తూ) ఇవి ఇంగ్లీషక్షరాలు కాంబోలు గొడవ. (కవరు మూతిచించి) లోపల మళ్లా అచ్చ తెనుగేవుంది. (చదువును)

ప్రియమైన నా ప్రణయ సామ్రాజ్యలక్ష్మికి ముద్దులు. నీవు వ్రాసిన వుత్తరంచూచి ఆనందభరితుఁడ నయ్యాను. నీహృదయసరోవరంలో యీ మదనమోహన రాజహంసను (నాగేశ్వర్రావు వంక భారతివంక మిట్టిమిట్టి చూపులతో నిట్టూర్పులు విడుస్తూ) విహరింపఁ జేసినందులకు నా సర్వస్వము ధారాగతము సేయనిశ్చయించుకొన్నాను.

ఇట్లు,

నీ ప్రియమైన తిక్కన్న.

[ఆ వుత్తరం చింపి నలిపి నలిపి భారతి మొగాన గొట్టి విపరీతమైన కోపావేశంతో]

లేచిపో...సిగ్గులేని ముద్రష్టపుదాన. ఛూ, నీ మొహంమండ. అబద్ధా లాడితే పాపం బ్రద్దలవ్వకుండా వుంటుందా? చూడ్రా! సిగ్గులేనివాఁడా! వ్యవహారాలే యెఱుగ నంటివే? ఈ వ్యవహారాలేమిటి? గోడప్రక్కనే కాచుకొన్నాడు పోవే తిక్కన్న......మూపాలబడి యెందు కేడుస్తావ్ యెదు రేడ్పు?

నాగే—(ఉత్తరం చూచి ఆదుర్దాగా) నాన్నా! భారతికి వ్రాసింది కాదే......లక్ష్మికి వ్రాసింది.

తాత—(పళ్లు కొరుకుతూ మొహం చిట్లించి) ఓరి పిచ్చిమొద్దు, పిచ్చిమొద్దుకాన! (దగ్గఱకొచ్చి నోరుమూసి) నీకు తెలియదు వూరుకోరా! (కోపంతో) ఓసి నీ మచ్చమాయ నాకొడుకు కాపురం నిలువునా—తీర్దామని చూచావుగా? పోవేం...... పోతావా పోవా... మాదిగాడిచేత యీడ్పించాలా? ఊఁ,

నాగే—తొందరపడక నాన్నా!

తాత—ఓరి నీదుంప తెగ, కొఱవితో తలగోక్కుంటావుట్రా? నీ శాంతం మండిపోను.

నాగే—శాంతమే మనకు భూషణం నాన్నా!

తాత—వచ్చినట్లేవుంది. నీ తెల్వి, నీవూవల్లకాడైపోతే...పోఅవతలికి

నాగే—(వేడుకొంటూ) నాన్నా! నాన్నా!

ఏ విశాలగభీర భావాంబర తలాన
ఏతల్లి యమృత జీమూత యయ్యె
ఏ రాజ సుకుమార పారిజాత వనాన
ఏ జనని వరాల జాజి యయ్యె
ఏ సువర్ణమణి సింహాసన సీమలో
ఏ మాత సుమనోభిరామ యయ్యె?
ఏ వీర కేసరి జీవితాటవి మధ్య
ఏ దేవి పచ్చి బాలింత యయ్యె

అట్టి......

తాత—అట్టి కాదు నేలమట్టో,

నాగే—అట్టి సులలిత సుగుణ సుధాంజలి యగు
ఆంధ్రభారతి నిట్లు నిరాదరించి

వెడల గొట్టినచో తెన్గు పుడమి కింక
తెగులు పుట్టకయుండునే తెనుగుతండ్రి !

(కాళ్ళమీఁద పడును)

తాత—(పడద్రోసి) అఘోరించినట్లుందిలే, నీనీతి నీవు...వృద్ధురిద్దరు గాని దేశాన్ని......కదలవేసే పిల్లా? నీకొక్కదూ చెప్పేది? ఒక్కనిముషంగూడ నాగడపలో నిల్వటానికిపీల్లేదు. పదవేం.

భార—ఈనడి రాత్రివేళ యెక్కడికి పొమ్మంటారు ?

తాత—(హేళనగా) ఎక్కడికా ! చక్కగా కమ్మని సుఖం అనుభవించే చోటికి పద (గెంటబోగా)

నాగే—(రెండుచేతులు పట్టుకొని) నాన్నా ! నాన్నా !

తాత—(విదళించుకొని) నాన్నా లేదు. గిన్నా లేదు. పో, అవతలికి పోవేమే ? (గెంటబోవును)

నాగే—(పట్టుకొని) నాన్నా ?

తాత—విదళించి ఏం......వళ్ళు వాచి కొట్టుకొంటున్నావా ? పళ్ళూడకొట్టేను. పో, అవతలికి...పొమ్మన్నది నిన్ను కాదటే? (పడద్రోయును. భారతి కీర్తన పాడును)

కీర్తన

తండ్రీ ! ఇదికే ధర్మము ?
కొండ విఱచి పైఁబడద్రోతువా ?
నాబ్రతుకు భారమా ?
తండ్రీ॥

తాత—పో, ముద్రష్టపు చచ్చినదాన (బైటికిగెంటి) ఇంకానాయింటి పట్టు కనపడ్డావంటే మట్టుకు మహమ్మాయిచేశానే !

(తలుపులు విసరుతో వేసి, గడియలువేసి, వెనుక దీనమొగంతో నిలుచున్న నాగేశ్వరావు మొహం కొట్టుకొని) అబ్బా! నీదుంప తెగా. (తలెత్తి) ఏమిట్రా ఆయేమన్నట్లు మొహం? పదవేం యింట్లోకి. ఎవరైనా నవ్విపోతారన్న సిగ్గుండొద్దు మొహానికి పుట్టావు పాడైనపుట్టుక. ఈతడవ అతిక్కన్నగాణ్ణే గుమ్మంలోకొన్నీ చెబుతా. (అపారమైన దయతో) రా! లక్ష్మి! మాఅమ్మా! ఈ దౌర్భాగ్యుడితో నీకెన్ని కష్టాలు వచ్చిపడ్డవే పరాయిపిల్ల వనైనా దయాదాక్షిణ్యం వుండొద్దు? ఎందుకేళ్లొ స్తేనేసరా? పుట్టాడు పాడైనపుట్టుక ఇహం ఆభార్యచచ్చింది వదిలిందిగా. రా! అమ్మా! లక్ష్మి! లక్ష్మి—ఇంకా తెల్లవారిందాకా అట్లాగే చూస్తుండాలా? రండీ!

(తాత లక్ష్మి నిష్క్రమింతురు)

నాగే—(పొంగి పొరలి వస్తున్న దుఃఖంతో)

ఇగురుమామిడి చిన్ని చిగురుకొమ్మలలోన
పట్టుజాకట్టు చూపెట్టుతనయ!
పూలనుమ్ములో పొంగిపొరలు కమ్మదనాన
జలకేళి సల్పు రోజాకుమారి!
కోకిలమ్మల సన్నగొంతుతో హాయిచే
సోయగ మొలికించు తోయజాక్షి!
అల్లారుముద్దుగా ఆనందలక్ష్మితో
రాజసమ్మొడెడి గారాలకూచి
అఖిల విద్వత్సభాంబోధి సుఖసుధాక
ధాతరంగ రంగత్ప్రబంధ కమనీయ
డోలికా లోలమై, బ్రాహ్మి జోల వినెడి
నా తెనుఁగుతల్లి పులుల కంటఁబడె నకట!

ఎంత వున్నవాళ్ళ కాపురంలో పుట్టినప్పటికి యీ చేతగాని మూగతనం యెందు కొచ్చింది? స్వతంత్రం లేకపోవటం వల్లనే వచ్చింది. దేనికైనా స్వతంత్రమే మహాబలం. అటువంటి స్వతంత్ర బలసంపన్నుడుగాని వాడు బ్రతికున్నప్పటికి చచ్చినవాళ్ళతో జమ కట్టుకోవలసిందే.

అమృత నీహార బిందుగర్భమున బుట్టి
అతులిత నవరత్నాభరణాంగి వైన
ఆంధ్రభారతి! యీ దుర్మదాంధు నింట
పరిభవాగ్నిలో బడి కరగితమ్మ.

స్వతంత్ర ధనం ఆర్జించే వఱకు యీ కొంపలో కాలుపెట్టను. పెట్టకూడదు.

(నిష్క్రమించును)

తెర పడును.

తెనుఁగుతల్లి

ద్వితీయాంకము

1 వ రంగం, నదీతీరం

[ప్రచండ శపథం తీర్చుకొనేవఱకు అన్నపానీయాలు పట్టనని తిక్కెక్కిన తిక్క వేషంతో తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క — మాయ వేషధారులకు, అఖండ దురాశాపీడితులకు కపట నాటకసూత్రధారులకు. అసహాన వీక్షణాలంకార సహస్రాక్షులకు, ఆయుర్భాగ్యములు, అష్టైశ్వర్యములు, ఉగ్గుపాలతో నిచ్చి కడుపార ప్రేమతో పెంచుకొనుచున్న లక్ష్మీ! నీవు లోకమాతవా? ఈ బిరుదు నీ కెవ డిచ్చినది? కాదు కాదు. నీవు లోకమాతవు కావు, లోకఘాతకివి. ఇఁక నుంచి నీవీ బిరుదు తగిలించుకొని సంచరించు నీకెన్ని ఆరాధనలు, నివేదనలు, ముట్టగలవో తెలుసుకొందువు. అట్లాచూచెద వేమిటే? న్యాయమార్గ విధ్వంసకీ! నే నెవణ్ణో తెలుసునా? నీ మహా మారణంగుణాలవల్ల తిక్కెక్కిన తిక్కన్నను, లోకానికెల్లా నీవు లోకఘాతకివని తెలిసే పర్యంతమూ నాకీ తిక్క తగ్గదు. లోకఘాతకీ! లక్ష్మీ! నిన్నారాధించు నీ రాకుమాళ్లు, కుబేర్లు నా కాలిగోటికి సాటిరారు. నాముందు నిలువలేరు. వాళ్ళని

తీసుకొని నాపైకి దండెత్తెదవా లక్ష్మీ? పొరపాటుసుమా! ఆ ఓబయ్యలంతా నిన్ను దీసుకొని నాపై దండెత్తటానికి చూస్తున్న మొగాలే లక్ష్మీ! నిన్నుచూచి గడగడ లాడు వాళ్ళపై నీపెత్తనం సాగినట్లు నాముందు నీయాటలుసాగునని యనుకొంటివా?

లేనికొంపపయి గాలి మహారముగ దూకి
కూటికుండ పగులఁగొట్టు ఘనుఁడు
మున్నున్న కాపురమ్ములు గుండములవేసి
దిబ్బలు వెట్టి కందిన బలుండు
వారసత్వములకై పన్నాగములు పన్ని
మిన్నాగు వరాంశ్కి కూర్చున్న ఖలుఁడు
తనకన్య కూడఁబెట్టినవాని కనుగొన్న
శిరమువంచి సలాము సేయు చనట
నాకు దాసానుదాసులై లేకితనము
తోడ, నీకాళ్ళు కళ్ళకద్దుకొని వేడు
కొని గడగడ లాడెదరుగాని నిరతంబు
నీకు మగలైన యేరీతి నిల్తు లక్ష్మి!

నీ నరహంకారం నీకు మగఁడైనవాఁడే తీర్చేది. అతఁడే నన్నునూ, నా ఆంధ్రభారతిని పూజించేది. లక్ష్మి! నీవు నా వాణి కన్న లావణ్యాం గనదాన వనియా...విఱ్ఱవీగుచున్నావు? నాభాగ్యాతి కున్న నీతి నియమం నీ కున్నచో లక్ష్మీ! నేఁడీ ప్రపంచమంతయు యుద్ధభూమిగా వుండేది కాదుగదే! ఒళ్ళును పుల్కరింపజేసే తళ్కు బెళ్కులలో నుండి వచ్చు.

చక్కదనమ్ముచేఁ బర వ
 శత్వములోఁ బడవేసి, రేఁబవల్
పెక్కు విధాల వేపుకొని
 బిక్క మొగమ్ముఁ దయారుఁ జేసి నల
దిక్కుల కంపి దుర్దశకు
 దింపెడిసానికి నీకు, ధేవ మే
ప్రక్కను లేదు లక్ష్మి ! కన
 రా ? మఱి మీ నటనా విశేషముల్.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—హేంట్రా ! బాబూ ! సాలా గలాటాలో వుండార్మికే !

తిక్క—పాపిష్టిలక్ష్మివల్ల గలాటాలో నేవున్నా. విశేషాలేమిటి పెంటూ!

పెంటు—ఇశేషాల్కి హేమండీ ! బహుత్ అచ్ఛాగా వుంటాఘాలుం లుచ్ఛాగా మారిందిగా, మీంకే హింకా ఖ్యాల్ లేదండీ పండిత్ సాబ్ ?

తిక్క—(ఆదుర్దాగా) తెలియ లేదోయ్! ఏమిటది !

పెంటు—హేంట్రావుందీ బాబూ ! నాగేశ్వర్రావ ఘర్ సు సీతాది సూశారూ ?

తిక్క—ఇద్దఱూం చేరింది ?

పెంటు—ఖాశ్త్రిగా వొచ్చిన పిల్లాఅంటి.

తిక్క—ఆదిలక్ష్మి.

పెంటు—ఆ లచ్మీ యేమేళా ఖాలాగా పెట్టిందో బాబూ !

తిక్క—ఏం జరిగింది ?

పెంటు—హేం జర్గిందా ! తాంధాంఘూండ్కి హాంఖ్యా ఫెగ్గి ఖుఖ్యా తిర్గినై.

తిక్క—ఏం జేశాడు !

పెంటు—హేప్పిూ సేస్తాడ్, హిల్లూ హోల్లఖుం దే, సేస్తాడ్. పాపం హందివర్యా ఫెర్గూండ భారతి ఫిల్లా లేదూ...ఆ లడ్కీకి హెల్లా కొట్టాడ్.

తిక్క—నిజమేనా ? నిజమేనా ? నాగేశ్వర్రావ్ లేదూ ?

పెంటు—హోయన్కీ మాటా లెఖ్కా సేస్తాడా బాబు! నాగేశ్వర్రావ్ ఫూంర్ ఖూడా యేడకో లేసీ పోయినాంగ్.

తిక్క—(చేయి పట్టుకొని) భారతిలేదా పెంటు? భారతిలేదా పెంటు! నిజంగా చెప్పు?

పెంటు—లేదా, లేదూ హంసీ గదండీ మీాంకీ సెప్తా.

తిక్క—పోనీ యెక్కడికి పోయిందో చెబుదూ ?

పెంటు—నాకీసెప్పీ ఘంఘారండి నడిరేత్రి యేళా బైటీ కొట్టారంట, పొద్దునేడా ఖన్పడా లేద్.

తిక్క—(పెద్దపెట్టున పొంగి పొర్లుతూ వస్తున్న దుఃఖంతో) భారతీ! నా ఆంధ్రభారతీ! ఏ పరమ కిరాతకుఁడు నిన్ను వెళ్ళగొట్టెనే? ఆంధ్రభారతి! ఇంతలో యింత ప్రళయం వచ్చిపడుతుందని యెఱుఁగనే, ఆంధ్రభారతీ!

కీర్తన

ఉత్తమసాధ్వీ పరమసాధ్వీ
నాదుప్రేమ నిధీ ॥ఉ॥

ఘోరజగాన వీరయుగాన
కూలిపోయె కుటీరం

భారతీ
కూలిపోయె కుటీరం ॥ఉ॥

(పడిపోవును)

పింటు—హేమ్టి? బాబూ! మీకీ సాలా తెల్సినవారూ లెగండి. అరే! అల్లా! నాకీ బమ్మత్యాపాతం సుట్టుకుండేట్టుగా వుందే! ఉజే! బాబూజీ! పండిత్ సాబ్! లెగండి, పోయీ, హేడన్నా హెత్కీ వొద్దాం ఖుదా! అరే! అల్లా! అబ్ మైక్యాకరూం? హా—ఇధీ సూస్తే నాగుండె బేజారై పోయిందే హేమ్టి గచ్ఛంతరం? ఆ...ఆ తాంథాంఫూడ్కీ. బుద్ధీలేన్, పాపిట్టిదానీ మాటా యినీ భాంపాసీంకాడ్కీ పెచ్చాచ్. బుద్ధిగలబాబూ యీ ఘోరం సూడా లేకా దేశాంతరం లేసిపోయాడ్. హింకా వుండదిగా మాతల్లీ...పోదోళ్ళ పానాల్కీ బలిసేస్తాన్కీ. ఈ లచ్చి ఆతాంథా నాకీ హింకా ఖళ్ళాలు పెట్టీ హామేషాతమా షాగా సవారీ సేస్తాగ్గూడా. హింకా నాకీ నౌఖరీ లేకాపోతే లేకాపోనీగానీ నాపిల్లా జెల్లాతో నేనూ లేసిపోతా.

(నిష్క్రమించును)

తిక్క—(లేచి అటునిటు చూచుచూ) పింటూ! పింటూ! ఆంధ్రభారతీ ఎక్కడికి పోతివే? నీకష్టాలు విని ఆదరించువాండే లేండని పోతివా? నాగేశ్వరా! నీవుగూడా దేశాంతర గతుండ వైతివా? నాఆంధ్రభారతిగతి యింకా యెవరుచూస్తారయ్యా! ఇన్నాళ్ళు నేనుగూడా నీఅనుపమాన భాషాభిమానంచేతనే గదా బ్రతుకుచున్నది. నా సంగతి తెలుసుగా నాగేశ్వరా!

చేతన్ గవ్వయు లేదు, నాడు మొఱ
　　కొంచెంబైన గైకొంటకున్
దాతల్ లేరు, నిరంకుశప్రభు కళా
　　దౌర్జన్య పర్జన్య శే

గీతా రాగని నస్థి పంజరముగా
ప్రేలాడు యీ దేహమా ?
నాతంత్రీ ! మన ఆంధ్రభారతికి ప్రా
ణాధార మీధాత్రిపై.

పాపభూయిష్ఠమైన దురంత ఘోర దారుణమారణవిషదంష్ట్రి ! కలింభరావేశ మరాళ వినాశకారణ లక్ష్మి ! లక్ష్మి ! ఛీ !

నీ మూలంబునగాదె ? నాదు మురళీ
స్నిగ్ధప్రసూనాంజలీ
ప్రేమారాధనమాగి, కష్టదివ మన
ర్భిత్యాగ్నిలో వేగి, నేఁ
డీ మిన్నంటు విషాద గేయములతో
నేడ్చేడ్చి మున్నీరుగా
భూమిన్ పొంగి తుపాను బట్టినది క
ల్పాల్ కొంపలో రక్కసీ.

ఓ ఉన్నత పర్వతరాజంబులారా ! ఓ గంభీర ఘోషరోషావేశ చతుస్సముద్రంబులారా ! ఓ భయంకరారణ్య విహార వరాహ వ్యాఘ్ర నానావిధ శకుంతసంతానంబులారా ! నా ఆంధ్రభారతి యెక్కడ ? నా ఆంధ్ర భాషాదేవి యెక్కడ ? (నిష్క్రమించును)

తెరపడును

2 వ రంగం తాత గృహం

[తాత విచారగ్రస్తుఁడై యుండును]

ఎందుకీ మాయదారి చదువులు కూటి కొచ్చేవా ? గుడ్డ కొచ్చేవా ? ఉన్నదాన్ని వూడ్చి పెట్టడానికే గాని మరేం గాదు. చదువులు చట్టుబండలు గాను, నేనీ చదువులు చదివే

యింత ఆస్తి ఆర్జించానా? ఏమిటో! ఇదంతా కలికాలమహిమ గాని మరోటిగాదు. అయినా, యిప్పుడొక చిన్నా లేదు పెద్దా లేదు; ఎవరికి వారే పెద్దలు. మంచీ చెడ్డా చెప్పేవాళ్ళు లేరు. వినేవాళ్ళు లేరు. నాకాశ్చర్యం వేస్తుంది! మానాగేశ్వర్రావుతోటివాడు బొర్రన్న వాడొక్కడు కనబడుతున్నాడు పెద్దవాళ్ళ పేరూ, ప్రతిష్ఠా నిలపటానికి. వాడెంత వ్యవహర్తగా చెప్పుకో బడుతున్నాడు? ఊళ్ళో యే వ్యవహారం వచ్చినా వాడొస్తేగాని పరిష్కారం గాదు. వాడితల్లి యేం పూజచేసుకొని కన్నదో; వంశరత్నాకర మైనాడు బొర్రన్న, మా ఆవిడా కనిపోయింది సుపుత్రుణ్ణి...సుపుత్రా కొంప తీకరా అని ఆ బొర్రన్న అసలు చెడుశాకీ స్నేహాలు పట్టేవాడే కాడు. మావాడు అల్లా కాదుగా. ఇంట్లో రంకులరాటాన్ని త్రిప్పే దాన్ని పెట్టుకొని లేకముందా కొడుకుతో సరసా లాడిస్తున్నాడు. ఇది నాకు గిట్టుతుందా? గిట్టకే చివాట్లు పెట్టానని లేచిపోయినాడు; వీడి మొగానికి బంగారంవంటి లక్ష్మిని కడితే, యీ వయసను తెంపుకు పోతాడా? పోసి! ఇంకొక్కర్తె తెచ్చుకొని పెంచుకుంటా. కలవా? కాకి చేత కబురుచేస్తే చాలు. రేపీపాటికి చాలామంది కొడుకులు నా యింట్లో దిగుతారు. నేను మా నాటికి పనికిరాక పోయినానుగాని, దేశంలో వాళ్ళకి పనికిరాని వాణ్ణినా? వీమలకి కొల్లం చేదెప్పటికినాదు.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—అయ్యా! తాంధాఫూంక్!

తాంత—ఏమిట్రా! అబ్బాయికూడా యేమన్నా తెలిసిందా?

పెంటు—భారతీ మొగ్గూజాడా తెలిసిందీ బాబ్.

తాంత—(మొహం చిట్లించుకొని) ఏక్చిన ట్లేపుంది నీ తెల్వి.

పెంటు—హర్కీ హెంతాకటాన్కీ ఘంతే మద్దెనా హీంర్కీఖన్పడ్డార్.

తాత—ఆఁ, హా! సంతోషమే! ఇప్పుడీ వార్త చెబుతేగాని, నా ప్రాణం నిల్వాదని వచ్చావన్నమాట...మాయదారి ముండా కొడక! మాయదారి ముండాకొడకాలని, మాకెవరుదొరికినా యిటువంటి జెష్టలే దొరుకుతారేం? ప్రారబ్ధానికి తోడు.

పెంటు—తిర్గీ బేగీ సొత్కటాన్నీ పోయీవస్తాన్ గదండీ.

తాత—మళ్ళా రావటంకూడా యెందుగ్గాని తద్దినం... పే

పెంటు—హెక్కడ్కి పొమ్మంటారన్?

తాత—ఎక్కడికా? నల్లకాట్లోకి.

పెంటు—హంక్గా బూడ్డా గదండీ.

తాత—నీవంటి గాడిదలకు పనికొస్తుందిలే...పొరాట్టాన్కి...పో, ఆట్టేవాక్కు.

పెంటు—మీాకీ ఖోపం వేస్తే?

తాత—ఏమిట్రా ప్రలాపం? పొగరు బోతుతనం? పొమ్మంటేనా వొళ్ళు వాచిందా?

(పెంటు నిష్క్రమించును)

అడిగిన భత్యాన్ని మూటగట్టి అబ్బాయిజాడా తెల్సుకురారా అంటే, భత్యం కాస్తాయిట్లాపోసుకుని యెక్కడికి వెళ్లాడోనేమో, మళ్ళా పందికొక్కల్లే మెల్లగాచేరాడు తిక్కన్నకనపడ్డాడని, ఆరి వీండిదుంపతెగ. తిక్కన్నకోపవూ పీక్తెపుంపింది? (చూచి) ఏడీ? పోయాడల్లేవుందే? ఒరేయ్! పెంటూ పెంటు!

(జీ. జీ, అని పెంటు తెరలో పల్కును)

తాత—ఆరివీణ్ణి పెద్దావులెత్తుకుపోనూ. అదుగో! ఇక్కడే చచ్చాడల్లేవుంది ఇట్లా వొకమాటు చావ్.

[జీ, జీ, అంటూ పెంటు ప్రవేశం]

తాత—అరి, నీజీ పాడైపోను. జీ అయ్యానుగానీకు? పొగరెక్కి కొట్టుకొంటున్నావా?

ఇదిగో! బొర్రన్నగారితో నే నొకమాటొచ్చి పొమ్మన్నా నని చెప్పిరా.

పెంటు—హార్కి లేకాపోతే.

తాత—చెప్పులు క్రిందుగా ముసుగు వేసుకు రా శకునపక్షి, నిన్ను నేను చెప్పింది చేసి చావటానికి పెట్టుకొన్నానా? సమాధానం చెప్పటానికి పెట్టుకొన్నానా? పోయ్ చెప్పొస్తావా?

పెంటు—(మౌనము)

తాత—మాట్లాడవేం రా?

పెంటు—సమాధానం సెప్పొద్దన్నారుగదండీ! నావమన్నారా?

తాత—అఘోరించి నట్లుగానే వుంది. పోయి పిల్చుకురా!

(పెంటు నిష్క్రమించును)

కంటికి నిద్రలేక, వొంటికి సుఖం లేక నేనావరస పడరాని పాట్లల్లాపడి లక్షలతరబడి సంపాదించా, ఏంప్రయోజనం? దక్కనిచ్చే కొడుకు పుడితేగా? ఇది వఱదాంకా, వూళ్ళో నానా అల్కి జనాన్ని తెచ్చి మేపాడు, అది చాల కిప్పుడు దేశంలో వాళ్ళనిగూడాతోలుకు రావటానికి పోయాడు. ఆవచ్చే వాళ్ళకన్నా సిగ్గూ భిడియం వుం డొద్దూ? తేరగా వాళ్ళతాతగాడి ముల్లె దాచిపెట్టినట్లు వస్తారు. ధూ...మనిషైపుట్టిం తర్వాత మానాభిమానా లుండాలి.

[బొర్రన్న శనేశ్వర్రావ్ ప్రవేశం]

బొర్ర—తాతగారు!

తాత—నాయనా! వచ్చావా? ఇంతకుముందే పెంటును మీకోసం పంపించా, కూర్చోండి.

బ్రొ—(కూర్చుంటు) పెంటు కనపడలేదే మాకు

తాత—వాఁడో త్రాగుబోతు ముండాకొడుకు. తాగి తందనా లాడు తున్నాడు కాఁబోలు, ఎబ్బే, యీ పెంటు చురుకైన వాఁడు కాఁడు.

శనే—నాగేశ్వర్రావ్ కూడా తెల్సిందాండి?

తాత—లేదు తండ్రీ!

శనే—బలే పని చేశారు. కాదురా బ్రొన్న! యీ వార్ధక్యంలో నాయనమ్మగారుంటే తాతగారింత కష్టపడతారా? నాగేశ్వర్రావ్ యిట్లా లేచిపోయే వాఁడేనా?

తాత—(కన్నీళ్ళు తుడుచుకొంటు) అదుంటే నాఖర్మం యిట్లా యెందు కౌతుంది నాయనా!...హాయిగా పార్వతమ్మవారి మాదిరి స్వర్గానికి లేచి పోయింది. నేనుగూడ పోకుండదు పోతే నాకీ నరకం వుండేది కాదు, మాహాఁడికీ కంటకం వుండేదీ కాదు. (చప్పుడవటం విని) ఏమిటా చప్పుడు? ఎవర్రా అక్కడ?

బ్రొ—పెంటోస్తున్నాఁడేమో లెండి.

తాత—పెంటెప్పుడప్పుడేరాదు నాయనా! చుట్టుపట్లకల్లాసుగంధం చల్లే పెంటుబుద్ధి యింకా వుందేమోనని పోకిరీమూక చేర బడటం మామూలైందిగా నాయనా అదే నాకొంప కింత తిప్పలు తెచ్చింది.

శనే—మీచేతిలో పెర్గిన పిల్లేగదండి?

తాత—పిల్లే, పాడైనపిల్ల, ఇంతకూ ఆ తిక్కన్నగాడి స్నేహం మావాఁడు పట్టకపోనుగా...యీభారతిట్లాగడేకారయ్యేది కాదు.

శనే—ఆ పిల్లని తిక్కనకిచ్చి చేయుటం మీనాగేశ్వర్రావు కష్టమేమో పోనీ అట్లా చేయకపోయినారా?

ఎరిగోట్లు మొహాని కచ్చి చేస్తే పిల్ల సుఖపడేదెట్లా?
తను దూర సందు లేదు గాని మెడకో డోలాఅన్నట్లు ఆ తిక్కన్నగాడికి పెళ్ళాలెందుకు?

శనే—తాతగారూ! నాదొక మనవి.

తాత—ఏమిటో చెప్పు నాయనా!

శనే—మన బొర్రన్న పెండ్లినిమిత్తం ఆలోచించటానికి వచ్చా.

తాత—మంచిదేగా నాయనా! అసలా భారతిని బొర్రన్నకిద్దామని నేనెంతో ఆశపెట్టుకొంటే అదీమాదిరి బద్దలైందిగా.

శనే—మరేం బద్దలు గాలేదుగానండి, మీరు సమ్మతించే పక్షంలో, నేనొక సలహా చెబుతా వింటారా?

తాత—అయ్యో! వినకేం! అవశ్యం వింటా నాయనా!

శనే—తిక్కన్నని తిరిగి మూతకుండా ఖైదుకు పంపటం, బొర్రన్నకు భారతినిచ్చి వేయటం, నాగేశ్వర్రావ్ వచ్చేలోపల చేశామంటే గోల చల్లారిందని విని వస్తాడు.

తాత—బాగానే వుందిగాని భారతి ఒప్పుకోవాలిగా.

శనే—మీకెందుకు మీరు నాతో రండి, ఒప్పుకోనేట్లు చేస్తే నేసరి. ఇందులో మీరుమట్టుకు భారతిమీద అనుగ్రహం చూపాలి!

తాత—చూపకపోవటమేం నాయనా! అది నేను పెంచిన పిల్లగాదూ? దానికి నాకంటే వేఱే దిక్కు మొక్కెవరున్నారు?

[తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క—తాతగారు! నమస్కారం, నాగేశ్వర్రా వున్నాడా?... ఈ మనుమడి మీద అనుగ్రహం తప్పినట్లుందే? శనేశ్వర్రావు! నాగేశ్వర్రా వెక్కడికెళ్ళాడో నీకు తెలుసా? ఓహో! బొర్రన్నా వున్నాడే? నీకూ తెలియనట్టూ?... మీరంతా కలవాళ్ళు కాబట్టి పేదవాడితో మాట్లాడటం నామర్దాపని పాపం. తాతగారికి నాయనమ్మగారు పోయినప్పటినుంచి అన్నీ కష్టాలే.

తాత—(మొహం చిట్లించుకొని) చాల్లే వెధవ పరాచ్కం
దేన్ని లేవదీసుకు పోవటానికొచ్చావ్ ?

తిక్క—(నవ్వుచు) విన్నావా? శనేశ్వరా! తాతగారి పరాచకం.

శనే—ఇందులో పరాచక మే ముందిరా?

తిక్క—లేకపోతే సరేగాని, లేవదీసుకు పోయిన వాండెన్ని గుండెల్లో యిక్కడి కొస్తాడ్రా?

తాత—ఇళ్ళల్లో జొరబడే కుక్కకు సిగ్గా శరమా? చెప్పుదెబ్బలు తింటానికి వస్తూవుంటుంది, పోతూవుంటుంది.

తిక్క—రోజూ యింత రొష్టుపడకపోతే దానికూడా యింతకూండు పడేస్తే కావలి కాస్తూ పడుంటుందిగా.

శనే—పెద్దల్తో పరిహాసం పనికిరాదు.

తిక్క—(రోషావేశంతో)

ఓరి! శనేశ్వరా! తెలిసె
నోరి! దురాత్మా! భవన్మహా దురా
గార కథా ప్రపంచ ఘన
సాహస కార్యము కట్టిపెట్టు; లే
దా, రుధిర ప్రవాహమున
తావక దేహము నిల్వఁబెట్టు, నీ
ధీరతనమ్ము కన్గొనెద దేనికి
వట్టి వృథా ప్రలాపముల్.

(నిష్క్రమించును)

తాత—ఆరి టక్కరిముండాకొడకా! ఎంతలోకూనై గండైనావురా!

శనే—కానీయండి, వీండి ప్రతాపం ఏమాత్రందో త్వరలోనె చూపిస్తా

(నిష్క్రమింతురు తెర పడును)

*

తెనుఁగుతల్లి

తృతీయాంకము

1 వ రంగం, నదీతీరము.

[కృశీభూత శరీరురాలై భారతి ప్రవేశము]

కీర్తన

పోవే! ఇఁక నీవో ఆశా!
లేదే! అపేక్షా! పరీక్షా! నిరీక్షా!
బ్రతుకే వృథా ఆశా; ఆశా ॥పో॥
లేరే! కృపాళుల్ నీమొఱలు వినన్
పోవే! నీవో ఆశా! మహాదురాశా. ॥పో॥

సమస్త చరాచర జీవకోటి కయి నానా కష్టాలుపడి, కడుపు తీపితో బిడ్డల్ని మోయుచున్న భూమాతా! ఈ ఆంధ్రభారతి నీకు భారమా? కూడూ, గుడ్డా, కఱవై నిలువనీడ లేక, దిక్కు మొక్కు గానరాక, నిస్త్రాణచే అల్లాడుచున్న యీ బిడ్డపై జాలిలేదా? ఓ భూదేవి! నీహృదయంలో చల్లని కరుణారసం లేదా? నా కడగండ్లు కన్పడటం లేదా? బొమికలగూడైన ఓ తెన్గుచేడియ! క్షమాగుణ సంపన్నురాలైన యీ భూజననికి నీ బ్రతుకు భారమే కాఁబోలు, మిన్నకున్నది.

నీ కెవ్వరింక దిక్కు ? దిక్కు మొక్కు లేనివారి జీవితం నిరర్థకం ఆ సువర్ణసౌధాలవారికి, అఖండ భూమండలాధిపతులకు; ఆసుకుమార కుమారులకు పనికిరాని జీవితం వ్యర్థంకాదా ? లేకున్న వారు నిన్నిట్లేల చూచెదరు ? గనుక ఈ మృతకళేబరముపై అపేక్ష వీడి ప్రాణాలు వదలి నీతండ్రుల దగ్గఱకు పొమ్ము. ఆంధ్రభారతీ ! తలిదండ్రుల్లేని బిడ్డలకు తరుణోపాయ మాఖరి కిదియే ! గంగాభవానీ ! త్రిలోకైక పావనీ !

మండువేసంగిలో మలయమారుత మిచ్చి
కాపాడుకొనుచున్న కన్నతల్లి
జడివాన పడునాఁడు కడు సంభ్రమము నిచ్చి
మేరు వెక్కించు బంగారుతల్లి !
చలిగాలి కసరి విసరురోజు బలమిచ్చి
ప్రభ సాగఁజేయు వరాలతల్లి !
సర్వ పర్వదినాల గర్వాతిశయమిచ్చి
ఆశీర్వదించు ముత్యాలతల్లి !
స్వర్ణ కేదారఖండ భాస్వత్ప్రదీప
రూపరేఖాంశలాక లక్ష్మీపతాక
మాంధ్రభారతి కింక నీ యండఁజూపె
కలుపుకొనుము నీలోన గంగాభవాని !
(గంగలో దూకి కొట్టుకుపోవుచుండును)

తెర పడును

[Next scene విచారగ్రస్తుఁడైన తిక్కన్న ప్రవేశం]

కీర్తన

ఓసీ ! సురమదగజగమనా ! కనవే కనవే ?
మృదుపాణిన్ ! నామృదువీణారాణిన్ !

నాగానామ్మృతపాణిన్ ! కనినావే?
ఘృమమధుజీవనా ॥ఓ॥

ఎంత తిరిగిననూ ప్రయోజన మేమున్నది ? ఎవర్నడిగిననూ తగినజాడా విప్పిచెప్పటం లేదు. నడిరాత్రివేళ ఆ పరమలుబ్ధాగ్రేసర చక్రవర్తిచేత గెంటబడటంవల్ల యే పెద్దపులినోట నైనా పడెనా? (గద్గదికముగ) నా ఆంధ్రభారతి! నీవీ తెనుఁగుగడ్డపై జీవించియున్నమాట వింటినా... చాలు. ఈ దిక్కులేని బొందిలో ప్రాణాలు పెట్టుకొని జీవించుచుందునే! నా ఆంధ్రభాషాలలామా! ఇంకా నా కంటికి కటువై పోతివా ? (ముందు చూచు) ఆ యేట్లో కొట్టుకొస్తున్నది శవంగా వున్నదే? పాపం దిక్కు మొక్కులేని జీవితాలు యిట్లా యేట్లోఁబడి యెన్ని కొట్టుకుపోవుచున్నవో? స్త్రీశవంలా వున్నదే ? (సమీపించి పెద్దగా) ఎవరోకాదు ఎవరోకాదు, నా ఆంధ్రభారతి ! నా ఆంధ్రభారతి ! (అని గంగలో దూకును)

(పిమ్మట విషాదవాద్యములు వాయించుచుండవలెను)

(next scene) తీయవలెను

[భారతిని చేతుల్లోఁబెట్టుకొని ఒడ్డుగుట్టలతో తిక్కన్న ప్రవేశం]

(శవాన్ని దింపుకొని)

తిక్క—నా ఆంధ్రభారతి ! నన్ను వదలిపోతివా ? నా ఆంధ్రభారతి ! నిన్ను విడిచి నేనీపాపిష్టి జీవితం గడుపుకొనుచుందు నను కొంటివా? నా ఆంధ్రభాషాస్రవంతీ! ఆ ధనపిశాచి, ఆ కఠిన పాషాణహృదయుడు, ఆ ఘోరకార్య ఘటనాకిరాతకుఁడు, ఆ సాధుజనప్రాణఘాతకుఁడు నిన్ను వెళ్ళగొట్టిన వార్తవిన్నప్పటి నుంచి, నిరాహారదీక్షతో నిరాధార కుక్షితో నిద్రమఱచి

నీకోసం దశదిశలు వెతికి బక్క చిక్కియున్న నాపైకోపమా?
నా ఆంధ్రభాషామతల్లీ! నన్నెవరికొప్పచెప్పిపోతివే?
మునుపు నీచిరునవ్వు మువ్వాల ధ్వనికాదె
తెనుఁగు కోడెలకు తెచ్చినది సొగసు?
వెనుక నీరవ్వాల వెలుఁగులో జిగికాదె
తెనుఁగుతోటలకు పెట్టినది వన్నె?
మొన్న నీకమ్మని ముద్దుముచ్చట కాదె
తెనుఁగు కీరితికిఁ గట్టినది మేడ?
నిన్న నీ కన్నీటినీలాలు పడికాదె
తెలుఁగు జననిని ముంచినది జలధి?
నేఁడు నీ దిక్కు మొక్కులేని గతికాదె
ప్రళయకాల భయంకర వాహినీ వి
శేషమైనిన్ను మ్రింగవచ్చినది తుదకు
చనవవా? నాదు ఆంధ్రభాషాలతాంగి.

(మూర్ఛపడి యేడ్చుచుండును)

ఓ తెనుఁగు తంద్రుల్లారా! ఓదయామయుల్లారా! ఓ స్వదేశ భాషాభిమానుల్లారా! ఓ ఆపదుద్ధారకుల్లారా! మీకు మీఆంధ్రభారతి యిక్కట్లు కనిపించటం లేదా? తెనుఁగు తంద్రుల్లారా! కనిపించటం లేదా?

అకటా! నా గుణప్రసూన కవితా
వ్యామోహినీ స్వర్ణ వ
ల్లికి, నా మంజుల వాక్సుధాజలధికే
శ్రీమాధురీ రత్న వీ

చిక నా పున్నెపు టాంధ్ర భారతి కటా
జీవించుటే మీకు గి
ట్టక నట్టేటను ద్రోసిరా ? తెనుంగు బి
డ్డా ! జాలి లేదేమిగా ?

నా ఆంధ్రభారతి! నిన్ను నా ప్రాణాలకన్న తీపిగా జూచుకొనుచుంటినే! నేనేమి నీకు కష్టం కల్గించానని నన్ను విడిచి పోవుచున్నావే? నా ఆంధ్రభారతి! నన్నుగూడా నీతో తీసుకొని పొమ్ము. తీసుకొనిపోవా?...ఇంకనూ స్పృహ రాకున్నదే?...ఓ పాపిష్టి ధనమదాంధులారా! ఓ పరభాషా వ్యామోహ పిశాచదాసదాసాధముల్లారా! ఓ స్వదేశాభిమానశూన్యుల్లారా! మాతృద్రోహుల్లారా!

ఓరి ! కృతఘ్నులారా స్వకు
లోన్నతి మాపెడి మూఢులార ! మీ
పౌరుష మిద్దిరా ! పడిన
పాట్లకు సైపుచు నాంధ్రజాతి మ
ర్యాద యశఃపతాకమును
బట్టిన తల్లిని చంపుటయ్య చ
ల్లారెనటయ్య మీకనులు ?
అయ్యలార ! ముదమ్ము జెందుడీ.

నా ఆంధ్రభాషాలలామా! నీకు నేడెంతగతిపట్టినదే నా ఆంధ్రభారతి!

[ఏడ్చుచూ భారతిమీద పడి వుండును]

కూలివాడు ప్రవేశం

కీర్తన

రేపు మాపు కూలిదో రే మోసేదో రోరు
కాసేనో రోరు కూలిరాజుకసరి

పడిన నిలుచునదే భూమీ ?
    కడలినడుమును గడచే
పిడుగు లప్పుడు పడవదే ?
    అడలక, అలయక, అలగక అఖిలధరణీతనియగా రేపు॥

కూలి—ఓరండీ బాబు మీరో ?

తిక్క—దిక్కులేనివాళ్ళం.

కూలి—ఆ ఆడకూతు రోగండీ ?

తిక్క—నా యిల్లాలు నాయనా !

కూలి—అయ్యో పాపం ? యెట్లా పడిందా యేటండీ ?

తిక్క—అవున్నాయనా ! దిక్కు మొక్కు లేనివాళ్ళెట్లా పడాల్సిన కాలమేగా నాతండ్రీ ! ప్రాణం వుందో లేదో తెలియటంలా. నీవు చూద్దూ ?

కూలి—(దగ్గరకొచ్చి చూచి) నీళ్ళొట్టే తాగలేదుగాసంత (నాడి చూచి) పాపం వుండది లెండి.

తిక్క—(ఆదుర్దాగా) ఉందా నాయనా ? ఉందా నాయనా ప్రాణం! (ఏడ్పుతో) నా ఆంధ్రభారతి ! నా సర్వస్వం ధారపోసి కాపాడుకొంటా.

కూలి—మీరట్టా గోలెట్టకండి. కొంచెం పానం పోసుకోనీయండి, ఈ మా తల్లి కెంతకట్టం పుట్టి యెట్లో సద్దాదోనండి సామీ ?

తిక్క—నాయనా

కూలి—మీ కట్టాలు దీరిందాకా మాయింటికాడ వుండండి. మా కుండ దాంట్లో మీకేం లోపం సెయ్యం లెగండి

తిక్క—ఆపద్బాంధవా !

ఇన్నివరాల మేడలు ము
    చిన్నిసువర్ణపు దేవిడీలు ము

న్నన్నియు చోట్ల కట్టుకొని
యేలిక యీ సుకుమార రాజసం
పన్నులు మోయలేని కసు
భారము మోతువ? కూలి తండ్రి! ని
న్నన్ని తరాలకున్ మఱువ
దీ మృదువాణి మదీయ రాశయై.

కూలి—సామీ! మీ యంటోర్ని మోయటం మాకేం బర్వా లెగండి, మఱి మాయంటి పేదోళ్ళ కొంపలు పున్నెంగట్టుకోనే దేలాగండి? నాతల్లి కొంచెం ప్రాపిరి పోసుకుండట్టుంది.

భార—(ఆపులింతతో) అయ్యా!

కూలి—(అనుర్దాగా) మా తల్లే మీకేం పర్వాలేదు లెగండి. మీ పనిమిట్టి యీళ్లే వుంటారు.

తిక్క—నాయనా! ఏం కావాలో యేమో.

కూలి—సూత్తాం గదండి, యింటికాడ కెత్తి కెళ్ళాక.

[ఇనస్పెక్టరు పోలీసులు ప్రవేశింతురు]

ఇన—ఎవడ్రా నీవు?

కూలి—(అదరిపడి) కూలోణ్ణండి.

ఇన—తిక్కన్నెవడు?

తిక్క—(నిర్లక్ష్యంగా) నేనే.

ఇన—నిన్నరెస్టు చేశా.

తిక్క—నేను నిరపరాధిని.

కూలి—(గడగడ వణుకుతుండును)

ఇన—అపరాధివే. కాశీనాథుని తాతగారింట్లో పడి సొమ్ము దొంగిలించుకొచ్చి నిరపరాధి వంటావేం; రాస్కేల్ షటప్.

భా౦—(లేవపోతూ) అయ్యా! వారే పాపం...

కూలి—నీకెందుకు నీవు మాటాడకమ్మా మాతల్లి.

ఇన—ఆ మెవ్రరా?

కూలి—ఆయనగో రిల్లాలండి, కాల్జా రేట్లో పడితే యిప్పుడే బైటికి
లెగదీశామండి మాప్పిబ్బో.

ఇన—తిక్కన్నా! అనవసరంగా మాట్లాడక పద. ఏయ్ హాన్డ్రెడ్
ఫోర్ బేడీలు వేయ్.

పోలీ—రానయ్యా చేతులు రెండూ దగ్గఱికి పెట్టు

తిక్క—వేయండి నాయనా!

(చేతులు జోడించి దగ్గఱికి పెట్టి)

నను గైకొన్న కళాప్రఫుల్ల తరుణీ!
నా ఆంధ్రవాణీమణీ!
నిను నట్టేట మొసళ్ళకున్ నను సదా
నిల్పెట్టు సంకెళ్ళకున్
ధనగర్వాంధులు నొప్పఁ జెప్పునటు లీ
ధాత్రిన్ విధాతృండు వ్రా
సెను గాబోలు నె; దుఃఖసాగరములో
జీవించి జీర్ణింతుమే.

ఇన—(నెట్టుచు) పదా, గోలపెట్టక,

భార—(కాళ్ళుపట్టుకొని) అయ్యా! వా రేపాపం యెఱుగరు.

పస్తులతోఁ గృశించి పయి
వస్త్రముతో శయనించి భూమిపై
పస్తు పరున్న వారికయి
వజ్రశరీరము నీరయిన్ గటా

మాట వినవ్రా! ఇట్లా పొట్టనిండా మెక్కించబట్టే కాదూ యీ వరసన బలిసి సమాధానం యిస్తున్నావ్,

పెంటు—మీాకీ సమాధానమ్.

తాత—నోర్ముయ్.

పెంటు—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడును)

తాత—పుండాకోరా! పుండాకోరా అని చచ్చినట్లు పడుండలేక ఏమిటా పొగరుబోతుతనం? నోరు మూసుకొని చావలేవ్?

పెంటు—(నోరు మూసుకొనును)

తాత—ఎక్కడికి చచ్చావ్? ఇక్కడచావరా అంటే పోయీ... బొబ్రన్నగార్ని శనేశ్వర్రావుగార్ని పిల్చుకురా; పోవేం;

పెంటు—(నోర్మూసుకొని నిష్క్రమించును)

తాత—ఎబ్బె! ఇంట్లో కొట్టుకంటే వీడి పోష్టికెక్కువైందేముందు ఎట్లా వీడితో రోజులు గడపటం?

పరిత్రాణాయ సాధూనామ్। వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.

[పెంటు నోరుమూసుకొని వస్తున్నారన్న సంజ్ఞ చేతులతో చూపటం విచిత్రంగా చూచి]

తాత—ఈ అభినయం ఏమిటి? ఈచేతులూపటం ఏమిటి? (పెంటు ఆ మాదిరిగానే దగ్గరకొస్తుండగా) ఓరి త్రాగుబోతు ముండా కొడక! మరించి కొట్టుకొంటున్నావా యేం, కలేబడతావా యేమిట్రా? దూరంగా వృషమంటేను.

[బొబ్రన్న శనేశ్వర్రావు ప్రవేశం]

శనే—ఏమిటండీ తాతగారు!

పెంటు—పేంట్లో లేదండి మీాకీ నస్తుండారనీ సెప్తావుంటే గడబిడా సేత్తుండార్.

ఇదెంత మూర్ఖపు పపంచమో మీయంటి దుర్మాత్ములంటే గిట్ట కుండా వుండాది.

(ఓదార్చుకొంటూ నిష్క్రమించును)

తెరపడును

2 వ రంగం, తాతగారిల్లు

[తాత ఆలోచనా నిమగ్నుఁడై గీతాపారాయణ చేయుచుండును]

పరిత్రాణాయ సాధూనామ్ వినాశాయ చ దుష్కృతామ్
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే॥

పెంటూ! పెంటో! ఎక్కడ చచ్చావురా? మలపగాడిద కొడక! మలపగాడిద కొడకా అని నూం! పిలిస్తే పల్కని యీ త్రాగు ముండాకొడుకుతో నాకన్నివిధాల చావొచ్చి పడ్డది. నేను ధ్యానంలో వుంటే సరి: సందుదొరికింది, మెల్లగా జారటానికి తుప్ప డల గాడిద గాడిద కొడుక! తుప్పడల గాడిదకొడుకా అని రా... ఇంటికి రానీరా! ఎన్ని ఇటువంటి అక్కరకొన్ని గొడ్డని శాత్తు స్నట్లు శాస్త్రం టేగాని చిన్నగా పడివుండరు. పరిత్రాణాయ సాధూనామ్. వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—అయ్యా! తాతా భూరా! నాకీ పిల్పొంట్టెందుకు?

తాత—ఎందుకా! చంక నాకటాన్కి.

పెంటు—మీకీ కోపం సేస్తాన్కి నేనేదొర్కా నేమండి?

తాత—అయింది. ఆరితుప్పదలగాడిదకొడక! నీవుకూడాబోకరించటం నేర్చావ్? వుందువుగాన్లే బోకరించి వుందువుగాని, ఎప్పటి కప్పుడు మీజాతి కొక చెంపన డొక్క. మాడుస్తుంటేగాని

మాట వినర్రా! ఇట్లా పొట్టనిండా మెక్కించబట్టే కాదూ యీ వరసన బలిసి సమధానం యిస్తున్నావ్,

పెంటు—మీకీ సమాధానమ్.

తాత—నోర్మూయ్.

పెంటు—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడును)

తాత—పుండాకోరా! పుండాకోరా అని చచ్చినట్టు పడుండలేక ఏమిటా పోగరుబోతుతనం? నోరు మూసుకొని చావలేవ్?

పెంటు—(నోరు మూసుకొనును)

తాత—ఎక్కడికి చచ్చావ్? ఇక్కడచావరా అంటే పోయీ... బొబ్రన్నగార్ని శనేశ్వర్రావుగార్ని పిల్చుకురా; పోవేం;

పెంటు—(నోర్మూసుకొని నిష్క్రమించును)

తాత—ఎబ్బ! ఇంట్లో కొష్టుకంటే నీకి లొస్టైక్కువైందేముందు ఎట్లా వీడితో గోజులు గడపటం?

పరిత్రాణాయ సాధూనామ్। వినాశాయ చ దుష్కృతామ్.

[పెంటు నోరుమూసుకొని వస్తున్నారన్న సంజ్ఞ చేతులతో చూపటం విచిత్రంగా చూచి]

తాత—ఈ అభినయం ఏమిటి? ఈచేతులూపటం ఏమిటి? (పెంటు ఆ మాదిరిగానే దగ్గఱకొస్తుండగా) ఓరి త్రాగుబోతు ముండా కొడక! మదించి కొట్టుకొంటున్నావా యేం, కలేబడతావా యేమిట్రా? దూరంగా వుండమంటేను.

[బొబ్రన్న శనేశ్వర్రావు ప్రవేశం]

శనే—ఏమిటండి తాతగారు!

పెంటు—హేమ్బ్రో లేదండి మీకీ వస్తుండారనీ సెప్తావ్వుంటే గడబిడా సేత్తుండార్.

తాత—(మొహం చిట్లించుకొని) ఏడ్చినట్టే వుంది నీ చెప్పటం కూర్చోండి నాయనా! తిక్కన్న పట్టుపట్టాడా!

శనే—పట్టుపడ కెక్కడికి పోతాడండి?

తాత—ఎక్కడ చిక్కాడు?

పెంటు—శనయ్యగార్కి తల్సుకొంటేఁ యేడపడితే ఆడే సిక్కుతాడ్

తాత—ఆఁ హాఁ సంతోషించాంలే, నీకు కట్టిపెట్టు అరెస్టుచేశారా?

శనే—అరెస్టు చేశారండి, రేపే విచారణ. ఇందులో మీరు చాలా బందోబస్తుగా సాక్ష్యం పెట్టుకోవాలి.

పెంటు—మీకీ వుండార్గదండి.

తాత—పుండాకోర్ ! నిన్నుగాదట్రా మాట్లా డొద్దన్నది. పో, అవతల్కి, నాయనా! సాక్ష్యంగూడా మిమ్మే పెట్టుకోవచ్చా?

శనే—(ఆలోచించి) పెట్టుకోవచ్చులెండి.

పెంటు—నాకీ ఫన్కిరానండీ ?

తాత—(కోపంతో) నోర్మూయ్. వళ్ళు వాచిందా? నాయనా! ఈ ఘోరం కళ్ళారా చూచినవారు మీరుంటే యింకాకావాల్సిందేమిటి?

శనే—ఏమీ అక్కర్లేదు గానీండి.

తాత—నాయనా.

శనే—తిక్కన్న మిమ్ము స్పృహ తప్పినట్లు కొట్టిన జాడా కన్పడాలి. డాక్టర్ సర్టిఫికెట్ కావాలి.

తాత—కట్లు కట్టించుకొని దాని కెంతైనా పెట్టి డాక్టర్ సర్టిఫికెట్టు తెప్పిస్తా.

పెంటు—హింకా యేమండీ. ఆ తిక్కన్నభూడ్కి సిచ్చొపడిం దన్న మాటే.

తాత—సరేలెద్దూ సంబరం, ఆ భారతి జాడా యేమన్నా!

శనే—తిక్కన్నగాడు భారతిని కలుసుకొన్నప్పుడే అరెస్టు చేసింది.

పెంటు—అరే అల్లా! హైతే భారత్కీ గతి ?

తాత—అరి నీయిల్లు వల్లకాడైపోను నీకెందెకురాసోది ? నోర్మూసు కొని పడుండలేవ్?...అయితే భారతి యెక్కడున్నట్టు నాయనా ?

శనే—కూలివాఁడెవఁడో తీసుకుపోయినా డట.

తాత—అరి వాడి దుంపతెగ. వాఁడెక్కడదొరికాఁడు ? లాక్కురాకపోయినారా నాయనా ?

శనే—అంత సాహసం మాకప్పుడే యెక్క డిదండి ? మీరు వెళితే గాని కదలిరాదు.

పెంటు—అరే! నాకీ హెల్ఫీనా ?

తాత—(పండ్లు పటపట కొఱికి) తెంపిన్నగ తెంపి: నీవో లెఖ్ఖా ? దాన్ని నేనుగా తీసుకొచ్చి బొంగ్రన్న కొప్పజెప్పేది. తిక్కన్న గాడికి కఠినశిక్ష పడటాని కెంతైనా ఖర్చు పెట్టాలనుకొన్నా, అంత ముందుకు పోతున్నది.

పెంటు—ఆ నమ్మక్ హరాం చేసినదాన్కి.

తాత—కూడా నీ వేమిట్రా తానాతందానా ? (కన్నీళ్ళు తుడుచుకొంటూ) ఈ ప్రయత్నాలన్నీ అయిన తర్వాతన్నా, మా నాగేశ్వర్రావ్ వస్తాడా తండ్రీ ?

శనే—మీ రట్లా కన్నీరు పెడితే, చిన్నవాళ్ళకి చాలా ప్రమాదమండి, కుశలంగానే వస్తాడు. బిడ్డలిట్లా దేశదిమ్మరులైతే పిల్లలఁగన్న తండ్రికి సుఖమెక్కడిది ?

బిడ్డలకోస మెన్నియిలు
వేల్పుల కాళ్ళకు మ్రొక్కి, యీ
గడ్డపయిన్ సుఖంబులకుఁ
గర్వముపోయెడి పెద్దనూతిలోఁ

బద్ధ యనుంగు తండ్రిని, శు
భంబుగ నొద్దున జేర్చు నాతఁడే
బిడ్డఁడుగాని, యిట్లులుగు
బిడ్డఁడు గొడ్డలిగాడె నెప్టిపై ?

తాత—యథార్థంగా అంతే నాయనా ?

శనే—నాగేశ్వర్రావ్‌కేం పర్వాలేదులెండి. వస్తారు మీరు మట్టుకు అనుకోనట్టుగా తయారుగండి. వస్తాం. (లేచును)

బొ్ర—భయపడకండి తాతగారు! మీకేం ఫర్వాలేదు. శలవు.

తాత—ఇంకా భయ మెందుకు తండ్రీ! జోడు నేత్రాలల్లే మీరుంటే (పంపిస్తూ) నా ప్రయత్నాల్లో వుండనున్నారు గామా ?

(నిష్క్రమింతురు)

పెంటు—హీళ్ళమూలంగానే యీ ఖాపరాస్కి హింతా త్రిప్పల్ వచ్చింది. అరే! యీ నమ్మక్ హరాంలూ మునులోక్కి సైతాన్లై పట్టాగే. కాకికీ బిచ్చ్యం పెట్టలేని సాలుక్కి హింతా ఖర్చులో పడ్డాడ్ !

(నిష్క్రమించును)

తెరపడును

3 వ రంగం బొంబాయి పెద్దబజారు

[నానారకాల వేషోదాలు గల మనుష్యులు రిక్షాలమీద, మోటార్ల మీద, సైకిళ్ళమీద, ట్రాములమీద కూలివాళ్ళతో మహా కోలాహలంగా వస్తూ, పోతూ వుంటారు. నాగేశ్వ ర్రావ్ మాసిన గుడ్డలతో ప్రవేశం]

నాగే—ఈ ఉత్తర దేశీయులు ఎంత ఆత్మవిశ్వాసం గలవారు ? ఎంత స్వదేశభాషాభిమానం గలవారు ? ఎంత అష్టైశ్వర్య సంప

న్నలు ? ఆహా ! ఇంతటి స్వదేశ మాతృపూజాధురంధరుల్ని సంగ్రామరంగ పరాక్రమ వీరసింహుల్ని, సురుచిరాకార సుకుమార సౌందర్యవంతుల్ని, సులలిత వాఙ్మాధురీ దివ్యసాహిత్య కల్పతరువుల్ని, అన్యోన్యసాంగత్య సౌభ్రాతృత్వసాంప్రదాయ సద్యశోధనుల్ని, గన్న యీ దేశమాత ధన్యురాలు. కాని యీ దేశ గ్రామసీమల సౌభాగ్యమింత గొప్పగా లేకుండుట చేతనే, నేను కొంత గర్వించుచున్నాను. నా తెనుంగు దేశాన్ని చూచుకొని మురియుచున్నాను.

కలుషశత్రువుల విక్కని రుధిరమ్మును
    పొంగించి తడిపిన పోతుగడ్డ
మురుగు దీనజనాళి మొఖంలోని మోమును
    చివురింపజేసిన చేవనేల
సకల దిగ్గంధవ్యకీయశస్సుగంధంబు
    జగిని మర్పించిన మొగలికోట
కమ్మని సుకవి శుకపిక గానమ్ములు
    వెల్లివిరిసిన పవిత్రధరణి
లలిత నవరత్న తోరణములను గట్టి
ముద్దు లొలికెడి ముత్యాల ముగ్గు పెట్టి
వైరి గుండియపై జయభేరిం గొట్టి
నా తెనుంగు తల్లి చల్లని ఖ్యాతిగాంచె.

కాని దేశానపడి కష్టాలపాలై పస్తులతో రోజులు గడుపుకో లేక పిచ్చి అవతారం పట్ట నీవంటి వానిమాట యెవరు లెక్కపెడతారు. నీ దేశగౌరవం యెవరు మన్నిస్తారు ? ఈ అత్యంతమనోహర రాజవీథులు సువర్ణసౌధాలు నిన్ని మాదిరి చిన్నచూపు చూస్తున్న దానికి —

అకటకటా ! శిరీషకుసు
మాంజలిలోఁ గల తెన్గు బిడ్డ ! ని
ప్పుకణికలందు నీ విపుడు
పొక్కుట కిట్లరుదెంచి తయ్య ? దే
నికి తలయెత్తఁ జూచెదవు ?
నీదు సహోదరులైన వారి దృ
ష్టికి సరిపోని వాఁడవు, ప్ర
సిద్ధిగ నిన్నవఁడింకఁ జూచురా ?

స్వభాషా, స్వదేశమూ అన్న, ప్రాణాలు ధారాగతం చేయు వారికి యీ అన్యదేశీయుని అవస్థ ఏం తెలుస్తుంది ? బిడ్డల ఆకటి బాధ కన్నతల్లి గుర్తించినట్లు పరాయితల్లి గుర్తించగలదా ? దయామయా ! నేనీ దేశీయులకు సవతితల్లి బిడ్డడను.

అందఱు నీదు ప్రేమ నయ
నాంచల కాంచన పుష్పవల్లికా
నందరసాలసాల భవ
నమ్మున బెన్గొడి ముద్దుబిడ్డలై
కొందఱు బక్కచిక్కి మఱి
కొందఱు మిక్కిలి బల్సిబల్సి, నేఁ
డెందుకు నొండొకళ్ళు కల
హించుట తండ్రి ! యనుగ్రహించవే !

నా మొఱ వినే దిక్కు లేదు కాబోలు, నోరుగలవానికే నీళ్ళు పుట్టని యీ దేశంలో నోరులేని అమాయకుల వంకెవరు చూస్తారు ? నా తెనుఁగుతల్లి సంతానానికి యీ దురభిమానం, అసహనం, యే కోశంలోనూ లేదు. ఎంతమంది విదేశీయులు నా తెనుఁగునాడులో

జొరబడి బ్రతుకు తెరువు చూచుకొనుచున్నారో, పరాయి దేశస్థులే దీనికి సాక్షి,

బక్కచిక్కిన పేదవైన జోరీగలై
ముసిరి పీడించు కాబూలి జనులు
గొప్ప సంసారపు గూటి పిల్లలకు, రు
ద్రాక్ష పిల్లు లయిన మార్వాడి జనులు
తలలంటి యొడలంత ఫెళఫెళా విఱ్ఱుచు
నొడుపుగాఁగూర్చున్న యోఢ్రజనులు
ప్రతివానిదోసిట గతిమాలిన కొళంబు
ధారపోయుటకు సాంబారుజనులు

యెచట స్థిరనివాసు లయి మహీస్థలిపయి
శ్రీనివాసులై, సామ్రాట్టులై, నియంత
లై, మనకు కడముంత లియ్యఁగ గనిరొ
ఆంధ్రమాతామతల్లి సాక్ష్యంబు నిడదె.

[మార్వాడీ ప్రవేశం]

మార్వా—తుం కౌన్ హో!

నాగే—మై ఆంధ్రా హూం?

మార్వా—ఆంధ్రా!...క్యా కాం పర్ ఆర హేం హైఁ?

నాగే—స్వతంత్రజీవన్ కే వాస్తే.

మార్వా—తుమ్హే స్వతంత్రభూమిూనహీంహో?......ఛతో.

నాగే—జీ హాఁ.

మార్వా—(పోవుచు) బాత్ కర్ నఖో, జావ్ రే జావ్.

(నిష్క్రమించును)

నాగే—కడుఃకారస హృదయులులోకంలోలేకపోతారా అనిస్వతంత్ర
జీవితాపేక్ష గలవాఁడు యిల్లు విడిచి బయల్దేరి పరిగ్రహించే

ప్రథమస్వాగతాలే యివి......(కోకిల కూత విని) పైగా ఆ కందుకోయిల బడాయి దేనికి ?

జీవసుధారసమ్ము వెదఁ జిమ్మెడి
    కమ్మని పూలతోటలో
మావి చిగుళ్ళు మెక్కి మధు మాధురి
    గానము తీయు కోకిలా !
జీవము లేచివచ్చు మృదుశీతల
    గాలి కృపారసమ్ముచే
నీవక యున్న నీ ప్రణయ వీధికి
    వత్తురె ? వచ్చి మెత్తురే ?

(నిష్క్రమించును)

తెర పడును

*

తెనుఁగుతల్లి

చతుర్థాంకము

1 వ రంగం, కూలి కుటీరం.

[ఒంటరిగా భారతి ఈతాకుల్తో చాపల్లుకొంటూ]

భార — కాయ కష్టంతో భార్యాభర్తలు సుఖజీవనంచేయటం కూలి లోగిళ్ళలోఁదక్క, మరెక్కడ కనిపించటం లేదు. కనుకనే. వీళ్ళ కాపరాలు ధర్మదేవతకి విశ్వమానవకళ్యాణానికిఆధారాలైనవి. ఇతరుల్ని హింసించి జీవనోపాధికి నానావిధాలా ఆయాసపడుతున్న వాళ్ళకి జీవితంలో చల్లని శాంతిస్వభావం, కమ్మని సుఖజీవనం దొరకదు.

మండుటెండలోఁ బడి మేని కండరములు
కరగి, బొమికెలు పగిలి, సుస్వరము నుడిగి
ప్రకృతి సౌందర్యవతికి సేవంబుపోసి,
వస్తు లున్నారు కూలిదంపతులు నేఁడు.

నాకు సోమరితన మిచ్చి కష్టసుఖాలు తెల్సుకోకుండా చేయుచున్నారు, అదిగో! నాకూలి తండ్రులుబొమికలుప్రోగులై వస్తున్నారు.

ఓ పాపిష్టి జీవితమా? నీకెన్నడు ఆకూలీల కష్టం తెలిసి వారితో కలిసిపోదువు. (చాపల్లుచుండును)

(కూలీలు కూలివాఁడు, దుర్గ కూలిపనికిపోయి వచ్చుచుండెదరు)

(భారతి నిలబడి చూచుచుండును)

కీర్తన

లేవగదయ్యా నీవు కార్మికరాజా !
లేదుగదయ్యా కూడు కార్మికరాజా !
పీల్చేసి రకతము, కొరికేసిరి గొంతుక లవిగో
ఏడుండె ససిగల పబులోకం ?
నాయము దయతో యేలాగా ॥ లే॥

ఒకకూలి—ఓరేయ్ ! యెంకన్నా పెందలకాడే బువ్వతాగి బొర్రన్న గారి సేలోకి సదండరా !

రెండవకూలి—ఒరే చిన్నోడా ! కూసింత పొగాకెట్రా నోట్లోకి.

కూలి—అరి పదంట్రా యెదవనాయాల్లా ! ఇయాలకూలిగింజలు కొలిపించండే పొలంలోకి ఓడూకాలెట్టొద్దు.

కూలీలు—నిజంగా అందేరా సిన్నోడా! రా అరా; పోదాం (కూలీలు నిష్క్రమింతురు)

భార—జననీ జనకులారా! నన్నుకూడా మీతో కూలికితీసుకుపోరా ?

దుర్గ—తల్లీ! నీ కెందుకమ్మా కష్టం !

కూలి—ఒనాడన్నా యీ సరస్సతమ్మోరు యీ యాలదాంకా కూసింత అంబలిలేక పడుండ దంటే !

దుర్గ—అందుకా, మనతో కూలి కొస్తానటం ? నిన్నొక్కదాన్ని బ్రతికించుకోలేంటమ్మా పిచ్చితల్లి !

భార—మీవంటివాళ్ళ కష్టాల గోపురంలో నావంటి సుకుమారిది పెరగటం యే ధర్మం వప్పుకోదు.

దుర్గ—ఏ ధర్మాలు సమ్మతించకపోయినా మాధర్మంయే మొదలి పెట్టం

కూలి—పెంటుసాయబయ్యగా మోసు వత్తుండాడు, అన్నట్లు రేపేగా తిక్కన్నగోరి కేసు యిసారణ.

[పెంటు ప్రవేశం]

కూలి—రండి సాయబయ్యగారు, యీడ కూకోండి.

పెంటు—అరే ఖూకోటానేక్కంగాని, నీకీ సాలా పనీ పడ్డాద్.

కూలి—మీ దయవుంటే సాలు బాబు, బతుకుతాం.

పెంటు—అధీ గాదోయ్ ఘూండ్వా, హిప్డూ నీకీ దయాకావాలా!

దుర్గ—పేదవాళ్ళ దయ మనుషెవర్కి అఖర్లేక పోయిందేం సాయబయ్యా!

పెంటు—హాప్డూ మన్కీ థేవ్ యేదీ?

కూలి—నిజమే బాబో! అయితే, యేం పనండి వుండదండారు?

పెంటు—అరే, నీకీ రోజుల్ ఖల్సివచ్చాయోయ్, సాచ్చంకావాలానీకీ,

కూలి—మాకేం పున్నెం పాపం తెల్యాదుగా బాబో!

పెంటు—అరే, దివానల్లెవుండావ్, మాకీ హేమీ సెప్తామో, నీకీఅదీ సెప్పూవబే.

కూలి—మీరుకూడా వుండారాయేం?

పెంటు—మన్కీ లేఖాపోతే, యేకతా సాగాదనోక్, హేమ్టామత్తే!

కూలి—ఏం సెప్పాలండి?

పెంటు—అరే, హేమ్టీ లేదోయ్. తిక్కన్నగాడూ, లేదూ హోడూ మా తాథాఘాడ్కీ థలా పగ్లాగొట్టాడని సెప్పాలా.

దుర్గ—ఎందుకు సాయబయ్యా! అంత పాపం ఒడికట్టుకోటం?

పెంటు—నీకీ యేంతెలూస్ పెద్ద పెద్దోళ్ళకీ థలా పగలాలా, మన్కీ బతాక్లా.

కూలి—మాకు మాతెక్కలు బతికిత్తె లెండి బాబూ! మాకా పాపం కట్టకండి.

పెంటు—అరే నీకీ ఆసాదాసిమాటా యిసీ బాగూఫడవ్.

దుర్గ—నీలాంటి దళారీదార్ల మాట విని బాగుపడతమా ?

పెంటు—మాటా యిన్కా పోతే సెడీపోతాక్.

కూలి—పోతే పోయిరాం గానీండి, మా వల్ల కాదు.

పెంటు—ఖా కాపోతే, నాకీ వచ్చినా దండుగా లేదోయ్ నమ్మక్ హరాం.

[తాత ప్రవేశం]

(తాత రావటంచూచి భారతి నిష్క్రమించును)

తాత—ఏమిట్రా ? పెంటు! వాళ్ళ క్కావల్సిం దేమిటోయిచ్చెక.

పెంటు—హళ్ళీ డబ్బ్యా సేదూ అయి దండి,

తాత—చేదూ లేదు సోదీ లేగు గాని, వాళ్ళతో బేరా లెందుకురా పాపం ? ఓరబ్బీ! మీకింములో వచ్చిపడే కష్టంగాని నష్టంగాని లేదు, పుచ్చుకోండి.

దుర్గ—ప్రొద్దు గూకులు చేసిన కష్టానికే యివ్వాల్సిన కూలి సరిగ్గా యివ్వరుకదా స్వామీ ! ఈ దండుగ మీరెందుకు పడతారు గాని పోండి.

తాత—ఈ ఆడకూంతురు పిచ్చి గొగుల్లల్లేపు ంది కాని పుచ్చుకోరా అబ్బీ! పుచ్చుకో.

కూలి—కష్టం చేసి పుచ్చుకోండ దేవంట పడద్దిగాని, యీలాంటితిప్పాసు నాచ్చాల్తో పుచ్చుకోండేది వంటూ వుండదు. ఇంటా వుండదు బాబు !

పెంటు—మీకి యేదాంథం పెడుతొంది లే దివాన్ ...పోదాపదండి, ఈళ్ళీ సాచ్చం లేకపోయినా ఫర్వా లేద్, మన్కీ కావాల్సి నా సాచ్చాన్కీ నేనుండాగా బాబు ! హళ్ళీ మచ్చానాపైం దేహార్లే పెడతానా !

తాత—అవును గాని, భారతి యెక్కడుందో కనుక్కో ?

కాలి—ఏడా దిక్కులేకేనండి.

తాత—పుట్టిన లగాయితు మీరేదిక్కైనా విన్నమాట. ఏదీ? ఆభారతి నిట్లా పిలిపించు? అదేమిటో కాస్త అడిగిపోతా.

దుర్గ—రప్పిస్తాం గానండి. పంపించటానిక్కి మట్టుకు వీల్లేదు.

తాత—ఆ గడేకార్తైన భారతే మీకే పాఠాలు నేర్పి పలికిస్తున్నట్లుగా వుంది. పోదాం పదరా పెంటు! వీళ్ళు పంపించే దేమిటో ఆతమాషాకూడా యిప్పుడే చూద్దాం.

పెంటు—సూద్దాం లెండి. హీళ్ళకి ఫనిసూడందే నాళ్లాపెడ తాతా! ముందు నాకీ పోనీండి హీళ్ళ తమాసా సూస్తా.

(తాత పెంటు నిష్క్రమింతురు)

దుర్గ—ఎప్పుడూ సాక్ష్యాలు చెప్పుకొని తిక్కనున్నగారికి శిక్ష వేయించే! ట్లే కనపడుతున్నారు.

కాలి—నాగొంతులో ప్రాణముండగా ఆ కొంపకి రానీను. భారతమ్మను పిలు.

దుర్గ—అదిగో! వస్తున్నది. పాపం వీళ్ళకి కష్టకాలం యెప్పుడు గడచిపోతుందోగాని, యిరుపురి దుఃఖం పట్టలేకుండా వున్నాం రా అమ్మా!

[భారతి ప్రవేశం]

భార—(దుర్గ దగ్గరకొచ్చి) అమ్మా! నాకోసం మీ రిన్ని విధాల కష్టపడకపోతే విడిచిపెట్టరాదా!

బొమికలు పెట్టే రేబవలు
పొట్టకుబట్టెడుకూడు లేక, ప్రా
ణములకు శోషవచ్చి భువ
నమ్ములు మోసెడి కూలితల్లి

విశ్వముపయి నేడు దేవుఁడను
వాఁడొకడున్న, కనుగొనండె ? ని
న్న నిఁ లెడి యీనిరంకుశ ధనక్రిమి
జాతి మహాదురంతముల్.

కూంలి—అమ్మా ! మాఁకు మీ వంటి బిడ్డలు యీ భూమిమీాద వుండ టంసేతనే మావంటోళ్ళ కష్టాలు ఆలకించేవా రుండారు. మిమ్మల్ని బతికించుకోటమే మాపదాన దమ్మం.

దుర్గ—తిక్కన్నగారి కేసు విషయంలో మాఆస్తి, ధర్మ ధారా గతం చెసైనా విడిపిస్తాం. భయపడకమ్మా పిచ్చితల్లి ! రా ? దుఃఖపడక, (మెళ్ళోపట్టెడ దీసి) నామెళ్ళోపట్టెడ పెట్టైనా, తిక్కన్నగారి తరపున వాదించే ప్లీడరుగార్ని తీసుకరండి. (పట్టెడ యిచ్చును) మాప్రాణాలు ధారపోసి మీాకొచ్చినపడ్డ కష్టం తీరుస్తాం, చింతింపకమ్మా భారతీ !

కూంలి—నేను ప్లీడరుగారికోసం పోయొత్తాను.

(నిష్క్రమించును)

దుర్గ—భారతమ్మా ? లోకంలో ధర్మం లేకపోలేదు. వుంది. ఎప్పటి కైనా ఆ ధర్మమే మీా కష్టాలు తీరుస్తుంది.

(భారతి, దుర్గ కలిసి పాడెదరు)

కీర్తన

జాలిగల కాల మిల - తరిగినది విఱిగినది
చీడపడిమాడినది, చిగురులెటు పట్టవిఁక
నీలమేఘుఁ డేల యిటు - కనికరము జూప డింక ॥జాలి॥

దుర్గ—(ఎదుటచూచి) మళ్ళీ యెదుకో తాతొక్కడూ వస్తున్నాడు మూలావు పెంకి మనిషల్లే వున్నాడు, లోపలికిపో నీవు.

(భారతి నిష్క్రమించును)

[తాత ప్రవేశం]

తాత—చిన్నప్పట్నించి పెంచి పెద్దదాన్ని చేశాగన్క, నా ప్రాణాలేమిటో తెగ తెంపులుచేసుకోలేక పోతున్నా. ఏమిటో, ఎక్కడుంటే యేంలే, ఓసమ్మో! నీపేరేమిటో యీ పదిరూపాయలు మాపిల్లదాని కియ్యి, (రొండి సవరించును)

దుర్గ—ఇప్పుడేం అవసరం లేదుటండి.

తాత—దాని మొహం కాదు. అవసరం లేక పోనటమే? వస్తులు పడుకొంటుందా? ఇయ్యి. (ఇవ్వబోవును)

దుర్గ—కల్లో గంజో, మాతో తాగుంటుంది టండి.

తాత—దానికైనా కావల్లిగా, కూలివాళ్ళుమీరెక్కడ్నించి తెచ్చి పెడతారు పాపం? తీసుకో. (దగ్గఱకొచ్చి పైబడి బలవంతంగా రెండు చేతులు పట్టుకొనుటకు, ప్రయత్నించుచుండ)

దుర్గ—(విదళించుకొని పెద్దగా) ఏమిటిది? వదలండి. అబ్బావదలండి.

తాత—అరవక, ఒక్కమాటు, నూఱురూపాయ లివిగో, తీసుకో, ఊఁ (ముద్దు పెట్టుకొన పోగా)

దుర్గ—(పడఁద్రోసి) అమ్మో! భారతి! ఈ దుర్మార్గుఁడు చూడు.

[పరుగున పోఁబోగా కూలివాఁడు ప్రవేశం]

కూలి—(తాత చేయి పట్టుకొని) ఏఁటది? ఈ బాపనో డేమన్నాడు అన్నాడా!

తాత—పుణ్యానికి పోతే పాపం యెదురైందంటారే అట్లా వుంది (వదలించుకొని పోఁబోవును)

కూలి—(పట్టుకొని) ఏడకయ్యా! పొయ్యేది! నిలు! ఏడకెళ్తావెందుకే ఏంటో సెప్పు?

తాత—ఓరబ్బీ! నన్ను విడు బాగావుండదే!

దుర్గ—ఈ దుర్మార్గుడు (అని ఏడ్చును)

కూలి—ఏం చేశాడు?

తాత—ఏం చేశానా? మా పిల్లదానికి డబ్బుతీసుకోమన్నా, రవ్వీ? అన్ని విధాల మీతో చావొచ్చి పడ్డదే! విడు విడు, (విడలించుకొనును)

దుర్గ—అట్లా, డబ్బు తీసుకోమంటూ నచ్చి మీద పడ్డాడు.

కూలి—వీడేనా! (గుద్ది) చావరా.

తాత—అబ్బా? నేనే పాపం యెరగన్రా.

కూలి—(తన్ని) పానాల్తో పోతా యింకా! (తన్ని) పోయవాలంటా?

తాత—(ఏడుస్తూ) అరె నీచేతులు పడ (పోబోవును)

కూలి—(పట్టుకొని) నిన్ను యీల పానా లుండగా పోనిత్తానా నా గులాం (పట్టుకొని) చావ్.

తాత—ఆరి నీదుంప నీళ్లో తెగా. నీయిల్లువల్లకాడైపోను. చంపుతా న్రాక్రూ, (ఏడ్చును)

[భారతి ప్రవేశం]

భార—(పట్టుకొని) ఊరుకో బాబాయ్! కొట్టక, వదలిపెట్టు, (వేడుకొనును)

కూలి—(వదలి) ఆ భారతమ్మ మొగంచూచి వూరుకొంటున్నా, లేక పోతే (బిగ్గరగా) నీ చావ్.

తాత—(ఉలిక్కిపడి చతికిలపడి గడగడ లాడతాడు)

కూలి—నీచావ్ చూడందే వదిలేవాణ్ణా? పో (తన్ని) ఈణ్ణూంచి పాపిట్టి బాపనోడా.

శాంత—అయ్యో! దేవుడా! ఆరి పీడ చేతులుపడా, ఆరి పీడిల్లు ముద్రష్టమైపోను, (నిష్క్రమించును)

కూలి— సెప్పేయి సీరంగసీతులు, దూరేయి దొమ్మరిగుడిసెలూనా? ఈపాలి కనపడు సెబుతా, పదండే యింట్లోకి,

(నిష్క్రమించును)

తెరపడును

—♦—

2వ రంగం ఖైదు

వార్డర్లు పారా కాస్తూంపుందురు

చిరిగిన గుడ్డలతో, మాసిన గడ్డంతో

తిక్కన్న వుంటాను

తిక్క—డబ్బుగలవాళ్ళు లోకంలో సేయలేనిదంటూ లేదు. ఎంతపనికైనా తెగిస్తారు. వాళ్ళ చేతుల్లో త్రిభువనాలు పాలించే త్రిమూర్తులు తోలుబొమ్మలైనారు. కలవాళ్ళంటే కర్మసాక్షి గూడా కాళ్ళుపడతాడు. ఇహ ధర్మదేవతాబలం వాళ్ళ నేం చేయగిలదు? ఎట్లాఅడ్డుకోగలదు? అన్యాయానికి, అక్రమానికి, అగ్రపీఠంవేసి పాలిస్తున్న కాలం మా మొఱ్ఱెట్లా వినిపించుకోంటుంది? జాలిపడుతుంది? లోకంలో డబ్బులేని వాళ్ళు పూటాపూటాయిలో సమానమే, ఎక్కడా చెలామణి కారు. అనివార్యమైన క్రౌర్యంతో, శౌర్యంతో, డబ్బుగల వాళ్ళు ప్రళయతాండవం చేస్తూ బ్రహ్మాండభాండం పగులగొడుతున్నారు. పేదవాడి మాట పెడచెవి పెడుతున్నారు. ఆంధ్ర భాషాదేవిని వీధికీడ్చి, పొట్టను మాడ్చి కటికివాళ్ళ కిచ్చి దూడబాతుల కేస్తున్నారు. చదువుకొన్న విద్వాంసుల

డంటే, కవి సార్వభౌముఁ డంటే యింత కార్పణ్యం, దౌర్జన్యం, యెందుకు చూపిస్తారో తెలుసుకోనేవా రేరు? అందఱూ డబ్బుగలవాళ్ళకి బానిసలే, నోరెత్తి అడుగలేరు. డబ్బంటే లెఖలేనివాళ్ళు ఒక్క నిరంకుశ కవిసామ్రాట్టులే, వాళ్ళని స్వేచ్ఛగా వదలిపెడితే బంగారుకోటలు పడగొడతారనీ, నవరత్నసౌధాలు కూలుస్తారనీ, పూలసోపాలపై పొర్లాడుచున్న బిఱ్ఱు బొఱ్ఱలవాళ్ళని దొర్లిస్తారనీ, అందఱ్నీ సమానముగా చేసి పొర్లిస్తారనీ, భయభ్రాంతులై యిట్లా బంధిస్తున్నారు. పాపిష్టిలక్ష్మికి లలితసుకుమారి కావ్యప్రసూనమహిళాలలామమైన ఆంధ్రభారతిని దాసీదానిని చేద్దామని చూస్తున్నారు. ఓ కవిరాజశేఖరా! ఓ కవిపండిత వేదండమండలాధ్యక్షా! హర్యక్షా! ఏది నీనిర్వక్రపరాక్రమము? ఏది నీ అఖండ మార్తాండ మండిత పాండితీ ప్రతిభావిశేషము? బానిస శృంఖలాబద్ధుఁడ వైతి వేమి? బంధింపఁబడితివేమి? నీసున్నితమైన మేధస్సు మొనవిఱిగి బండబారెనా? నీ పంజాగోళ్ళు విఱుపుతప్పి సళ్ళిచ్చెనా? ఓ కవికులపుంగవా! నీ ఆంధ్రభారతిని సవతులకు బలి యిచ్చుకొంటివా? నీకు కూడా నీ తనువుమీఁద ప్రీతి, తీపి పుట్టెనా? నీ అర్ధాంగియైన ఆంధ్రభారతి అభిమానాన్ని కాపాడుకోనేబాధ్యత నీకు గాక మఱెవ్వరి కున్నదిరా? పిచ్చివాడా! ఈ కారాగార ప్రాకారాల్ని పడగొట్టలేవా? ఈ అధర్మనిరంకుశ ప్రభుమత్తేభ కుంభస్థలాన్ని చీల్చగొట్టలేవా? ఓ ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా!

ధరణిన్ వాఙ్మయ పీఠమెక్కి బహుధా
ధర్మంబు శాసించి, త
త్పరణిన్ దూషణ భూషణంబులను ని
ష్కారతన్ బుద్ధించుచున్

సరసామోదము గాఁగ మానవ మన
స్సామ్రాజ్య మశ్రాంతమున్
బరిపాలించు కవీశు వైభవము వి
శ్వశ్రేయమున్ గూర్చురా!

ఓ కవికులచక్రవర్తీ!

నీ అమూల్యమైన శక్తి సామర్థ్యాన్ని మఱచి పిరికిపందవై చేతులు నలుపుకొంటూ, దేబిరిగొట్టు మొహం బెట్టుకొని చప్పని వ్రాతలతో, కూతలతో బానిస కవిత్వానికి అలవాటుపడి, యోత ముప్పు దెచ్చుకొంటివయ్యా?

పైఁబడి పీక నొత్తి పసి
పాపల నెత్తుఱుత్రాగు రోజు, నీ
పి, బిగు కైతచే పిపిలి
పిట్ట కటీ నగిషీలఁ జెక్కుటల్
దేశ మొగమ్ము తుడ్చుకొని
దేశము కోసము ధారఁబోయు, మా
జేబులో కైత జీవితము
శీఘ్రముగా కవిరాజ శేఖరా,

[శనేశ్వర్రావు, బొర్రన్న ప్రవేశము]

బొర్ర—ఖైదులో పడ్డవాళ్ళకి వాగుడెక్కువౌతుం దేమిరా శనేశ్వరా?

తిక్క—కడుపులో చల్ల కదలకుండా పడున్న వాళ్ళకి బొర్రెక్కువౌతుం దేమిరా పరమేశ్వరా?

బొర్ర—నీవంటి వాళ్ళకి బుద్ధి చెప్పటానికి.

శనే—అంతే.

బొర్ర—(నిరసిస్తున్న ముఖంతో)

రోసమం దేల యింక ? చెను
    రోజులలో బడియుండి గూడ పే
రాసల వేల ? నీ నగవు
    టశ్రుకణాలకు నోరి. నీ కళా
భ్యాసరస ప్రపంచ పరి
    పాలితశోభితభారతీ మహో
ల్లాస రసాలసాలము వి
    లాసముగాఁ జివురించఁ గల్గునే ?

తిక్క—కూసం విడిచిన త్రాచుకు రోసం వుంటుందని యెఱుగవా ? తుషారానికి మోళ్ళు పల్లవిస్తయ్యని తెలియదా ?

శనే—అదంతా అనవసరం, నీకీ శిక్ష తప్పించాలని వచ్చాం. భారతి మీద మక్కువ లేనట్లు వృత్తాంతం వ్రాసియ్యి. నిముషంలో నీమీద కేసు తొలిగిస్తాం.

తిక్క—మెడ తొలగించినా పోము. జన్మజన్మాలకీ మా స్నేహాలు తెగిపోవు. ఇంక యీ వెడిదపు పలుకులు రానీకండు. ఈ బొందిలో ప్రాణాలుండువఱకే గాదు మట్టిలో కలిసిపోయినను, మా అనురాగం చెడక స్థిరంగా వుంటుందని భావించుడు.

శనే—చెడతావు.

తిక్క—ఇంతకంటె చెడే దేమున్నది ? బావా ! ఈ దానికే సిద్ధపడే వున్నా.

బ్రాం—చెట్టు చెడే కాలానికి కుక్కమూతి పిందెలు పుడ్తై అంటారే, ఆ మాదిరి తయారైనాఁడు. మన కెందుగ్గాని పోదాం పదరా శనేశ్వరా !

శనే—నిజంగా అంతేరా ! (నిష్క్రమింతురు.)

తిక్క—నా హృదయ శయ్యమీద యిన్ని ముళ్ళున్నప్పుడు, నీకింత మక్కువెందుకే ఆంధ్రభారతి? ఈపరమ నిర్భాగ్యుడు నీఋణ మెట్లుతీర్చుకోగలడే? ఆంధ్రభారతి? తిండిలేక ఆకటి చిచ్చులో మలమలమాడి, చలిగాలికి వళ్ళు చిల్లులుపడి, బూజి కలగూడైన యీగర్భ దరిద్రుడుపై నీకెందుకే మోహము, నా ఆంధ్ర భాషాలలామా! ఇంతమంది కావలివాళ్ళని, యింటికి యినుప కటకటాల్ని త్రోసికొని వచ్చి నీవీ వికార స్వరూపుణ్ణి ప్రేమించి సంపాదించుకొనునదేమున్నదే! హామ్మ వృథా ప్రయాసపడి నీ సౌకుమార్యం సౌందర్యం వమ్ముచేసి కొనకుము, ఓరి! కఠినపాషాణ హృదయుఁడా! ఆసుకుమారిని, ఆ నవపల్లవ కుసుమ కోమలగాత్రిని, ఆంధ్రభారతిని, యెన్ని యిక్కట్లలోఁ బడద్రోసితివిరా! నిన్ను నమ్మినవాళ్ళకిదేమి భాగ్యంరా? ఈభయంకర నిశాచర గుంపులోకి ద్రోలితివిరా! తిరిగి చూడఁగలవా?

దిక్కెవ్వండును లేక నోడుమని నీ
 దీన్ బడ్డ నా ఆంధ్రి! నీ
చిక్కుల్ దీరుట యెన్నఁడో, తెనుఁగు వా
 సిన్ నిల్పువాఁ డెవ్వఁడో
ఆక్కల్ విడ్డిన పత్నులై కడమదా
 రిన్ బోని యేకాక్షులై
మొక్కల్ వోయిన బుద్ధితో తెనుఁగు నా
 ముల్ సాములన్ జేసిరే.

ఆంధ్రభారతీ! నీ కష్టాలు చూచి జాలిపడేవాఁడే లేదా? ఆంధ్ర పౌరుషం నీరసించెనా? ఆంధ్రవిజ్ఞానమార్తాండుడస్తమించెనా? ఆంధ్ర వీర శూరాభిమన్యులడుగంటిరా? ఆంధ్రకీర్తిజ్యోతి చల్లారెనా?

ఏ కలికి మృగాల పీకలు తెగఁగోసి
కొనకు పదునుపట్టె తెనుఁగుకత్తి ?
ఏ కాలు చీకటి మూకను చెండాడి
దిశ లెత్తుఁ జేసెను తెనుఁగుచూడ్కి ?
ఏ దిక్కులుల గుండె భేదించి పగిలించి
ధ్వని తీయుచున్నది తెనుఁగు పిడుగు ?
ఏ కమ్మని సుకవి కోకిల కూతలోఁ
దేనె చిన్కుకల్కె తెనుఁగురాణి ?
ఏ పరమ సుకుమారికా రూపవతికి
కనకమైగూడ మూర్ఛిల్లె తెనుఁగు తల్లి ?
చూడరా ! తెన్గుచేడియ గోడుసేఁడు
మనయశోధన ! ఆంధ్ర జీవనకుమార !

(సొమ్మసిల్లి పడిపోవును తెర పడును)

3 వ రంగం, కోర్టు

[బోర్రన్న, శనేశ్వర్రావు, తాత, పింటు ప్రవేశము]

తాత—డాక్టర్ సర్టిఫికెట్టు చాలా? ఆయన్నిగూడా తీసుకురావాలా?

శనే—సర్టిఫికెట్టు చాల్లెండి.

బోర్ర—మన ప్లీడరుగా రింకా రాలేదే ?

తాత—ఏమో ! జడ్జీగారు గూడా వచ్చే వేళైంది.

శనే—వస్తున్నార్లెండి.

(ఆదుర్దాగా) జడ్జీగారేనా ? అరి భగవంతుడ ! ఇంకా రాడేమిటి మా ప్లీడరు ?

పింటు—హాయుస్కీ రాఖాఫోతే జల్దీగా హింకో హాచ్ఛాపీడర్కి పైలావ్రూంగ.

తాత—ఏవేళ యెటువంటిదో, యే మానవుఁ డెటువంటివాఁడో, నిజంగా నిన్ననే యింకో ప్లీడర్ని మాట్లాడుకో వల్సింది.

పెంటు—పానంమీదకి వచ్చి వుం డప్పుడు థేన్క్యూనా, హింకోసట్ర కాయా వుండాలీ కాదుబాబు? హైతే యీ పీడర్కి రాఘాఘోతే మన ఘనీ యేం కావాలా?

తాత—ఆరి నీదుంప తెగ. అసలే ప్రాణా లెగిరిపోతూంటే, వెంటనే నీవు చితి పేరుస్తూ కూడా వుండు. 500 రూపాయలతో ఆప్లీడరు పోయాడు. ఇహ వున్నదాన్తో నీవూడ్చి పెట్టుకుపోదువుగాని,

పెంటు—నాకీ.

తాత—మాట్లాడక. ఒకటే వాగుడు. నాకు రేచిక్కు వచ్చిందంటే మనిషిని కాను.

శనే—అరుగో! వస్తున్నారల్లే వుంది.

తాత—(ఆదుర్దాగా) ఎవరయ్యా? జడ్జిగారేనా? అన్నివిధాల నా క్షౌరాని కొచ్చిందేంరా నడమంత్రపు కేసు!

బ్రాం—జడ్జీగారు కాదె! ముద్దాయి తరఫున సాక్షులల్లే వుంది.

తాత—ఆఁ... ముద్దాయి తరఫున సాక్షులు గూడానా?

పెంటు—పీడర్కి గూడా తెల్సుండారల్లే వుందే! (ఏస్పుత్తో) అరే అల్లా! మా పీడర్కి హోశ్డాసచ్చాడో?

తాత—ఆరి నీ యేబ్బుముండ. ఏమిటీ వెధవేబ్బు. ఎదురేడ్చావు?

శనే—మన ప్లీడరుగారు వస్తున్నారండి.

[ప్లీడరు ప్రవేశం]

శనే—నమస్కారమండి.

(అందఱూ నమస్కరింతురు)

ప్లీడ—సాక్షులంతా వచ్చారా?

తాత—వచ్చారండి.

ప్లీడ—అయితే, యిక్కణ్ణే వుండండి, నన్నోమాటు జడ్జీగారు పిల్చారట—వెళ్ళివస్తా.

తాత—చిత్తం (ప్లీడరు నిష్క్రమించును)

శనే—మనకేసు విషయంలో మనప్లీడరుగారు గట్టిపట్టు పట్టినట్లు కనిపిస్తున్నది.

పెంటు—హౌందుకేగా జడ్జీసాబ్ పిలిపిస్తాన్కి ఖారణం

తాత—ప్లీడరుగారి కడుపులో జొరబడ్డ దేవుఁడు జడ్జీగార్లోగూడా జొరబడాలగా!

బ్రాహ్మ—కూలివాఁడు సాక్ష్యానికి వస్తున్నాడు కాఁబోలు,

పెంటు—రానీండి. హౌక్కమాటా జడ్జీలెఖ్ఖ్ సేస్తేగా?

[కూలి, దుర్గ, భారతి ప్రవేశము]

తాత—సిగ్గూ భిడియంలేని ఆడది గడేకార్రై కోర్టూ యెక్కుతుంది. గొంతుగా కోస్తుంది.

పెంటు—ఔరత్కీ శరంహోనా, సాల్కీ గరంఘూనా, సైతో బహుత్ ఖరాబ్ కర్నా,

శనే—బాగా చెప్పావు, నిజంగా అంతే,

దుర్గ—న్యాయానికి తిన్నని చూపుంటే యింత ఘోరాన్ని, నీలాప నిందల్ని తల యెత్తనిస్తుందా?

కూలి—అనాయం వొకటే గండటేమనంటోల్ని కాపాడుతుండది?

పెంటు—హిప్పూ యే నాయం కాపాడుద్దో సూత్తాంగా, బాత్ కర్ నఖో బద్మాష్,

తాత—నానా అడ్డమైన గడ్డీ కఱచి; మానాభిమానాలువిడిచి బైట పడ్డవాళ్ళకి న్యాయశాస్త్రాలు గూడానా?

[తిక్కన్నకి సంకెళ్ళు వేసి పోలీసులు తెత్తురు]

తిక్క—జాతి గౌరవానికి, సంఘ చైతన్యానికి గడ్డి కఱవాలి, అగచాట్లూ పడాలి వాళ్ళకోసం. ధర్మశాస్త్రాలు కదలి రావాలి.

(కూలి, దుర్గ, భారతి తిక్కన్నకు నమస్కరింతురు)

కూలి—దండాలండి.

భార—ఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా! నమస్కారములు. (కాళ్ళమీద పడును)

దుర్గ—ఆంధ్రకవి చక్రవర్తీ! నమస్కారములు.

పచ్చిక మేసి లేగలకు
    ప్రాణము నిల్చెడి పాలనిచ్చి వి
వచ్చని నిల్వఁబెట్టు గరు
    వమ్మున కొమ్ములు వాలితేలి. మే
లుకుచ్చులుఁదాల్చి సీ పలుకు
    గోవకటా! పులికంటఁబడ్డ మా
టెచ్చట విన్నవో పరుగు
    లెత్తుచు నక్కలు నక్కఁజొచ్చెనే.

పోలీ—ఇది సర్కారువారి కోర్టు. మీ మీ నమస్కారాలు, పరామర్శలు యిక్కడ పనికిరావు.

పెంటు—ఇఢీ మొఖ్ఖూ భళ్ళా వళ్ళా హాను ఖోన్నా గేమొ.

తిక్క—నిజంగా కోర్టునాఁడు మొక్కుబళ్ళకు గుళ్ళే అయినవి. ఈ గుళ్ళల్లో దేవుళ్ళు యిళ్ళా వళ్ళా గుల్లఁజేసిగాని మోక్షం యివ్వరు. ఈ కోర్టు గుళ్ళల్లో పెట్టే సెడగోపురం వెనుకటి పితృదేవతల్నే గాక ముందు వచ్చే పుత్రపౌత్రాదుల్ని గూడ మళ్ళీ తలెత్తనీకుండా తగింప జేస్తై.

[జడ్జీ, ప్లీడరు ప్రవేశం]

జడ్జి—తాతగా రెవరు ?

తాత—నేనేనండి, అదుగో ! వారేనండి మా ప్లీడరుగారు.

జడ్జి—ఏమిటండి ! మీరు తాతగారి తరఫున వకాల్తాపట్టారా ?

ప్లీడ—యువరానర్ యస్సార్.

జడ్జి—ఏమండి ? మీ కంప్లైంటు.

ప్లీడ—యువరానర్ సార్ ! ఈ తిక్కన్న అర్ధరాత్రివేళ భారతి కోసం వచ్చి అడ్డంవచ్చిన యీ తాతగారిపై కలేబడి, ప్రాణాలు, పోవునట్లు కొట్టి సొమ్ము దోచుకొని పోవుచుండగా ఆరాత్రి అక్కడే పరున్న సదరు యీ శనేశ్వర్రావు బొర్రన్న, పెంటు సాహెబుగార్లు చూచి పట్టుకొని పోలీసుస్టేషన్‌కి వప్పజెప్పి దీనికి వారే సాక్షులుగా వున్నారు.

జడ్జి—ఇది నిజమేనా సాక్షులు ?

సాక్షులు—నిజమేనండి.

జడ్జి—తిక్కన్నా ! నీవు ముద్దాయివని సాక్షులు సాక్ష్యమిచ్చారు. నీ వేమైనా చెప్తావా ? నీకు సాక్షు లున్నారా ?

తిక్క—అయ్యా ! ఫిర్యాదితరఫు యిచ్చిన స్టేటుమెంటు, సాక్ష్యం, వట్టి అభూతకల్పన, వాళ్ళు చెప్పిందాంట్లోనిది నేనేమీ యెఱుగను, నిర్దోషిని, ఇందుకు సాక్ష్యం భారతినే కనుక్కోవచ్చు.

జడ్జి—భారతి యెవరు ?

భార—నేనండి.

జడ్జి—ఏమిటిది ? నీ వేమైనా యెఱుగుదువా ?

భార—అయ్యా ! ఫిర్యాదులు మీతో చెప్పిన దంతా వట్టి అబద్ధం)

తాత—అరి దీన్దుంపదెగ అయ్యా ! దీనికి పిచ్చెక్కిందండి. ఇంట్లో నుంచి లేచిపోయిందండి. దీనిమాట నమ్మకండి,

సాక్షులు—నిజమేనండి.

జడ్జి—ఇది కోర్టనుకొన్నారా? చేపల బజారనుకొన్నారా? ఎవరికి వారు లేచి చెప్పొచ్చా. నాన్సెన్స్?

ప్లీడరు—యువరానర్ సార్! వీళ్ళంతా తాతగారికియ్యాల్సినసొమ్మెగ వేద్దామనిభావించి, అడిగిందివ్వలేనని చెప్పి విరోధించి యిట్లా తిక్కన్న తరఫున తయారైనారండి.

తాత—అంతేనండి.

ప్లీడ—ఇష్. (గుడ్లురిమి) మీరా,

తాత—(ఉలిక్కిపడి వెనకున్న పెంటు మొహానికి తల కొట్టుకొని) అబ్బా! ఆరి నీ దుంప తెగ. ఆరి నీకుంప తెగిపోతేను. ఎంత దెబ్బ తగిలిందిరా. మళ్లీ మీది మీదికొచ్చి చావకపోతే అవతల చావలేవ్?

ప్లీడ—మీరు మాట్లాడకూడదండి.

జడ్జి—భారతి! తిక్కనను నీ వెట్లా యెఱుగుదువు.

భారతి—నే నేట్లో బడికొట్టుకుపోతూండగా పైకిదీసి రక్షించటంవల్ల. ఈ కూలివాళ్ళే దీనికి సాక్ష్యం.

జడ్జి—కూలీలెవరర్రా?

కూలి—(దణ్ణంపెడుతూ) మాప్పెబో! మేమేనండి. ఏట్లోపడినమాట సత్తెమేనండి, ఏణ్ణుంచో వత్తుండ తిక్కన్నగారు గచ్చించిన మాటా వాత్తతమేనండి.

జడ్జి—మీ మాటల్ని మిమ్మల్ని నమ్మటానిక వీలులేకుండా వున్నై. నీవు అపరాధివని రూఢి అయినది. నీకు శిక్ష తప్పదు.

(నిష్క్రమించును)

పోలీ—(శిక్షాపత్రము చదువును) చోరుడవని, నరహంతకుఁడ వని,

రుజువైనది. రేపు నీ చేతులు రెండింటిని నరకించి, రెండేండ్లు కఠినశిక్ష అనుభవించు ఖైదువిధించడమైనది.

జడ్జి.

(ఫర్యాదులంతా సంతోషంతో నిష్క్రమింతురు. పంటు చంకలు కొట్టుకొంటూ అపరిమితమైన సంతోషంతో కాలుజారి పడి గిలగిలా కొట్టుకొంటూ లేచి నిష్క్రమించును)

తిక్క—(భారతి దగ్గరకు దీసుకొని) భారతి! నా ఆంధ్రభారతీ! ఈనిర్భాగుఁడు నరహంతకుఁడని రుజువైనది. ఈప్రాణఘాతకుఁడికి తగిన శిక్ష పడినది. వీఁడికోసం నీ వెంత యేడ్చిమొత్తుకొని కరగి సముద్రమైననూ, ప్రయోజనం లేదు. జాలిపడు కాలం రాలేదు. పొమ్మా. ఆంధ్రభారతి! పొమ్మా. ఈమంద భాగ్యుఁడికోసం మాడిపోక. దేవుడూ దయ్యమూ అని మూఢ కాలంలో వ్రూడిపోక. ఇంకెక్కడ దేవుఁడు? పేదవాళ్ళకి దేముఁడు లేఁడు.

దేవుఁడు దేవుఁడా చెపుడు
దేబిరిగొట్టు మొంబు పెట్టియా
దేవుఁడులాట లేటికి? మ
దించి కుటీరపు కష్టజీవిలో
ప్రేవులు తీయువారి బలి
పించెడి దేవుని గొల్చుటల? ని
ర్జీవులపైన దేవునికి
ప్రేమ జనించునె? ఆంధ్రభారతీ.

పోలీ—పదవయ్యా చాలుగాని (నెట్టుకొని పోవును)

భార—(దుఃఖంతో) నాఆంధ్ర కవిసార్వభౌమా! ఈఆంధ్రభారతికి దిక్కెవరు?

కీర్తన

సరసులార ! పురుషులార ! దురితము కనిరె ?
దనుజహరుండు గలండే ? ప్రళయమూపుడె వసుధ కిక రాదె?
జపములేల ? తపములేల ? కలిలో ॥స॥

ఆగునా జగము ? సాగునా యుగము ? జలధు లేడు కలసి
పొరలవే ? సుగుణాధనులు నిగమ ఘనులు కలరటె ?
పులులపగిది తిరిగి ఖలులఁ గనరటె ? ॥స॥

కూలి—అమ్మా ! భారతమ్మా ! నాకుండదంతా దాంపోసి సెపనిమిటిని యిడిపించుకొత్తారా ! అమ్మా !

దుర్గ—ఏడ్వక తల్లీ ! భూమిమీద ధర్మదేవత అంటూ వుంటే మీ కష్టాలు తీరకపోవులే రా ! అమ్మా ! భారతి ?

కీర్తన

ప్రశాంత హృదయా ! లతాంత తనుమా !
వీర సుమహిళా ! వెఱవకమ్మా ! ॥ప్ర॥
భారత యశఃకాంత ప్రణయా !
చింత మానవె ! జీవ సదనా !
ఇంకదేల దురంత భయము ? ॥ప్ర॥

(ఓదార్పుకొంటూ నిష్క్రమింతురు)

తెరపడును

*

*

తెనుఁగు తల్లి

పంచమాంకము

1 వ రంగం, తాతగారి గృహం

[నాగేశ్వర్రావు ప్రయోజకుఁడై వస్తున్నాడన్న వార్తవిని లక్ష్మి నానావిధములైన ఆభరణాలు ధరించుకొని అందాలు సవరించుకొంటూ ఆనందంతో]

కీర్తన

మనోహరుండె ప్రాణధనుండె
యిఁక వస్తాడె
నోముకదా పండె నా నోముకదా పండె
మాలతి సోఫా మణిమయదీపా
పసిఁడిగృహంబ కుశలము గనవె
వీణరాణి వినవె అనవే దివ్య
మంగళగీత సౌంఖ్యప్రశాంత
సౌధవీధిలోన్ ॥మ॥

[తాత ప్రవేశం]

తాత—అమ్మా! లక్ష్మి! మాఅబ్బాయ్ నాగేశ్వరర్రావు వస్తున్నాడట.

లక్ష్మి—ఇంకా వూళ్ళోకి రాలేదా అండి.

తాత—ఊళ్ళో వాళ్ళంతా స్వాగత మివ్వడానికి ఎదురుగుండా వెళ్ళారట.

లక్ష్మి—ఇంటికి రాకమునుపే స్వాగతాలేమిటి! మీరు వెళ్ళి తొందరగా తీసుకురండి.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—(హడావుడిగా) అయ్యా! తాథాఘూర్! (కాలు జారి పడును)

తాత—ఏమిట్రా హడావుడి?

పెంటు—హబ్బాయ్ గార్కి వత్తుంటారండి,

తాత—సరేగాని, యెవరెవరు పెద్దమనుష్యులుకూడా వస్తున్నారో చూచిరా?

పెంటు—సిత్తం (నిష్క్రమించును)

లక్ష్మి—మాయదారి జనం యింటికి రాయరేమిటి?

తాత—ఏమిటో! ఈ జనానికి వేళా పాళా లేదు. ప్రయోజకుణ్ణి చూస్తే సరి, ఊపిరి పీల్చుకో నీయరు. సరేగాని తల్లీ! భారతి సంగతి యీ పాపిష్టి మూక చెబుతుందేమొ.

లక్ష్మి—నాకూ అదే అనుమానంగా వుంది.

[పెంటు ప్రవేశం]

పెంటు—అయ్యా! అబ్బాయ్ గార్కి వత్తుండార్.

తాత—వస్తున్నాడా? వాకిట్లో జిప్టి గిప్టితీయటానికేమైనావుంచారా?

లక్ష్మి—ఉంచా.

తాత—ఆసోఫాలన్నీ దుమ్మూ ధూళీ లేకుండా దులుపుతుండ్ర పెంటు,

పెంటు—సిత్తం (దుల్పుతుండును)

తాత—అమ్మా! లక్ష్మి! నే నబ్బాయి కెదురుగాం బోయి తీసుకొస్తా. (నిష్క్రమించును)

లక్ష్మి—పెంటు! మీ దొరగారెట్లావున్నారో చూచావా?

పెంటు—హిప్పూమీకీ సూత్తారూ గదండీ.

లక్ష్మి—నీవ్వూ చూచానంటివిగా.

పెంటు—హెప్పూ వుండట్టుగానే వుండాన్ నాకీ.....అదుగో వత్తుండా రండి.

లక్ష్మి—(ఎదురుగా బోవును)

పెంటు—భార్యాకీచూడా డబ్బు తెత్తుండప్డే మొగ్డూ, లేకపోతే పుట్టింటికి ధప్పూ నిజంగా మొగుడూ ఫేళ్ళాలజత భారతీ్క తిక్కన్నకీ సరిపోయింది.

[లక్ష్మి పరుగుతో ప్రవేశం]

లక్ష్మి—వస్తున్నార్రా పెంటు!

పెంటుహిప్పూ బాగుండారా మీకీ?

లక్ష్మి—సరేలెద్దూ, ఏమిటా వేళాకోళం.

పెంటు—అధీగందకీ! హిప్పూ మీకీ మహావైభోగం గదండి.

లక్ష్మి—చాల్లె, అవతలికి వెళ్ళు.

పెంటు—మాకీ హిప్పూ పన్కి వొత్తామా?

[తాత నాగేశ్వర్రావు ప్రవేశం]

పెంటు—(సలాం చేస్తూ) సలాముండి అబ్బాయ్ గారూ.

తాత—సరేలే నీ సలాములు, మలాములు, వాకిట్లో వుండు. ఎవర్నీ యిప్పుడు రానీయక, తెలిసిందా?

పెంటు—ఇంగులో ఖొత్తా హేముందండి థెల్యాక పోటాన్కి

నాగే—కులాసాగా వున్నార్రా నీ పిల్లలూ నీవు?

పెంటు—అయ్యా! మీకీ దయావల్లా సల్లగావుండామండి.

తాత—సరేలేవోయ్, ఎవరొచ్చినా మాట్లాడటానికిపీల్లేదని చెప్పు పోవేం.

పెంటు—సిత్తం. (నిష్క్రమించును)

తాత—నాన్నా! వంట్లో ఆరోగ్యంగా వుంటున్నదా?

నాగే—ఆరోగ్యంగానే వుంటున్నది, భారతి యింట్లో లేదా?

తాత—ఈమధ్యనే తీసుకొచ్చా నాయనా, తిక్కన్ననే పెండ్లి చేసుకొన్నది.

నాగే—తిక్కన్నెక్కడున్నాడు?

తాత—తిక్కన్నా? తిక్కన్నగూడా యిక్కణ్ణే వుంటూ వచ్చాడు ఈమధ్య వాడిమీదొక కేసు విఱుచుకు పడ్డదట.

నాగే—దిక్కు మొక్కులేని వాళ్ళమీద చాలా కేసులు విఱుచుకు పడ్తై. పాపంలనేవాళ్ళు లేకపోతే విఱుచుకుపడవ్వూ? పడ్తై.

తాత—నిజమే రాతండ్రి. అదేమిటో పాపం నేనుగూడా కనుక్కోందామని చూస్తున్నా.

నాగే—నిజంగా బుద్ధిమంతుడికి, విద్యావంతుడికి రోజులు మంచివిగా లేవు. ఇక్కడే కాదు. ఏదేశంలోనైనా యింతే, గోముఖ వ్యాఘ్రాలకి పయోముఖ విషకుంభాలకి మర్యాద, మన్నన, వుంటున్నది. వాళ్ళ చేతుల్లోనే సర్వాధికారం వుంటున్నది.

తాత—అంతేరా నాన్నా. ఊళ్ళో తిక్కన్న వున్నాడేమో కబురు చేసి పిలపిస్తా.

నాగే—ఇంకా పిలిపిస్తే వచ్చే అందుబాట్లో యిక్కడున్నాడు? ఉండనిస్తారు? పేదమీండిమీద కేసు పెట్టడం, యింకా బైటికి రానీయటం వుంటుందా? నష్టిది. దాంటో పేదవాండ్రిప్రాణాలు తీయందే వదలిపెడతారా?

తాత—యదార్థంగూడా అంతే. అయినా పోయి కనుక్కొస్తా.

(నిష్క్రమించును)

నాగే—కన్నతండ్రినిగూడా కట్టుకొని కపటనాటక మాడుతున్నది పాపిష్టికాలం న్యాయంచెప్పేవాళ్లేరి ? న్యాయంవరకుచెప్పుతారని నమ్మివుండకూడదు. కడుపునిండా అమృతాన్నం పట్టించి కమ్మని సుగంధాలు వంటినిండా పులుముకొని చక్కనికుసుమశయ్యలపై పొర్లాడుతున్న వాళ్ళని అసలే నమ్మకూడదు, ఆ జాతినినమ్మి నీతికోసం గోతిలోకి దూకగూడదు. సుకుమార వనితాలోకం అంతఃపురాల్లోవున్న పర్యంతం న్యాయం,ధర్మం మచ్చుకైనా దొరకదు. దొరికితే వాళ్ళసౌకుమార్యానికి సర్వసౌఖ్యాలకి, ఎక్కడా తావుండదు. ఏనాఁడు సుకుమార మహిళా ప్రపంచం. తన అభీష్టాలు తీర్చుకొంటానికి ఆజ్ఞాబంధనాలచే భర్తను బంధిస్తుందో, ఆనాఁటినుంచి అగ్నిపర్వతాలు పగిలి, చతుస్సముద్రాలుపొంగి, అఖండ భూమండలం క్రుంగి. నానాప్రాణికోట్లు హాహాకారాలతో అయిపులేకుండా అంతర్ధానం కావలసి వస్తుంది. ఏనాఁడు మితిమీరని కోరిక సుఖం లేకుండా చూచుకొంటుందో లోకం, ఆనాఁటినుంచి చల్లగా ప్రశాంతంగా వుంటుంది. అంతవఱకెంతెంతమహాత్ములు వర్తమానకాలంలో పుట్టుకొచ్చినప్పటికి ప్రయోజనం కనపడదు. పేదవాఁడి మొర చెవిని పడదు. పాపంకష్టకాలంలో ప్రాణ స్నేహితుఁడి కోసం ప్రాణా లేడిపిస్తే.

పచ్చగ నుండునాఁడు పరు
    వంబును దప్పని పూల తావిగా
వచ్చు సఖుండు, కమ్మని సు
    వాక్కులచే బులిపించు; కష్టముల్
వచ్చి దహించు నాఁతడతఁడె
    పల్కఁడు ప్రక్కకు రా సహించఁడీ

మచ్చు జనించియున్న యుగ
మందుహితుఁ డెవఁడంచు నెంతురే?

కనుక నే నానాకష్టాల్లోఁ బడ్డ తిక్కన్నకు దిక్కూ దివాణం లేకుండా పోయింది. ఆపదలో అడ్డుకోలేని వాఁడెంత స్నేహితుఁడైతే మట్టుకు ప్రయోజన మేముంది? ఎంత రసవంతమైన హక్కుగల చెలికానిని, కవిసార్వభౌముణ్ణి కష్టాల్లో పడేసి, దేశద్రిమ్మరినై భోగ లాలసుణ్ణై మైమఱచాను!

[లక్ష్మి ప్రవేశం]

లక్ష్మి—ఇంత కాలానికి జ్ఞాపకం వచ్చిందా?

నాగే—ఎవరు?

లక్ష్మి—ఎవర్ని చేసుకొన్నారో వారే.

నాగే—వారన్న వారెవరు! వారెప్పుడైనా నన్నెఱుగుదురా?

లక్ష్మి—చేసుకొన్నవారెఱుగనప్పుడు పూనుకొన్నవా రేమెఱుగుదురు?

నాగే—నేనేం చేసుకోలేను. నీవేం పూనుకోవద్దు.

లక్ష్మి—వద్దన్నా, కద్దన్నా, కట్టుకొన్న దేమిటి?

నాగే—గుదిబండ.

లక్ష్మి—దాన్నెందుకు కట్టారో తెలుసా?

నాగే—కాళ్ళకొ్కట్టుకొంటానికి.

లక్ష్మి—కాదు, దేశాల్మీదికి లేచిపోకుండా వుంచటానికి?

నాగే—అఁహఁ! లేచిపోకుండా ఆపలేదేం?

లక్ష్మి—ఆపలేకపోయినా, తిన్నగా, మళ్ళీ కట్టుకొయ్యకేరప్పించింది.

ఎంత ప్రయోజనుండయిన
నేమి, మఱెంత దిగంత కీర్తి వి

శ్రాంతయశోధనుండయి, ప
సందుగ వెల్గిన నేమి, సౌఖ్య శు
ద్ధాంతి లతాప్రసూన వనితా
మహితా విరహావలోకరా
ద్ధాంతికళాగృహమ్మునకు
తప్పక చెప్పక దారి తీయఁడే ?

నాగే—నిజమేగాని.

కాలవశమ్ముచే నెచట
కానియు పుట్టక బిక్కమోముతో
గాలికి లేచిపోయెడి య
ఖండ మనీష కళాప్రపంచ ధీ
శాలిని గాలదన్ని, గ్రహ
చారము బాగుగ నుండి, వాఁడె భూ
పాలకుఁడైన పాదములు
వట్టెడి స్త్రీలను నమ్మవచ్చునే.

లక్ష్మి—నమ్మకపోతే నష్టమెవరికి ? విడిచిపెట్టి తిరిగిన వాళ్ళకి పేరూ ప్రతిష్టా యెక్కడిది ? సుఖం యెక్కడిది ?

చక్కని పెండ్లిసంబరము
చల్లనిపందిట శోభఁదెచ్చు, ఆ
చక్కని పెండ్లిపందిరి ప్ర
చండహుతాశనుఁ డెందు ముంచునో
అక్కట యంచు, పందిరి భ
యంబున వేయక మండు టెండలో
చిక్కులు పడ్డవాని బలె
స్త్రీలను నమ్మనివాఁడు పోక్కడే ?

నాగే—ఔనుగాని,

కలికీ! నా విరజాజి పూల చెమికీ!
కల్లోలినీ పల్లకీ!
కలలో, కోకిలకూతలో, తలంపులో
కాంతా సమూహమ్ములోం,
తళుకుల్ చిల్కుచు తొల్కు నీ ప్రణయ
సౌందర్యామృతంబెల్లః బె
ట్టుల నిల్పెట్టగ వచ్చు, కష్టమింక
నిష్ఠూరమ్ము గానీయకే
నిన్ను పడనాడి నేను చేయున దొక్కటైనను లేదు.

(తెరలోనుంచి పింటు)

(అయ్యా! నాగేశ్వర్రావ్ ఘరాన్! ఒంఖోసం సాలామంది పేదోళ్ళు వాకిట్లోఘడి హోంతుండార్)

నాగే—పాపం ఆ ప్రజ లేవేళైంకో వచ్చి వాళ్ళని తొందరగా పంపించివస్తా, నీవుపో.

లక్ష్మి—మీనాన్నగారు పంపిస్తారు లెద్దురూ.

నాగే—అట్లా వద్దు, ఎంతసేపటినుంచో కనిపెట్టుకొనివున్న వాళ్ళకి మానాన్న చివాట్ల ప్రసాదం పంపించేదా? పాపఖర్మం, నీవు పో.

లక్ష్మి—(పోతూ) అప్పుడే వచ్చి పడ్డది దిక్కుమాలిన మూక,

(నిష్క్రమించును)

నాగే—అరే! పింటూ! వాళ్ళందర్నీ రమ్మను.

(తెరలో పింటు సిత్తం అనును)

నాగే—మానవ జాతికీ, తదితర జాతికి దయాదాక్షిణ్యామే, ఎక్కువ తేడా చూపిస్తున్నది, ఆ దయాదాక్షిణ్యాలు లేకపోతే మానవులే కాదు, అదొక అధమ జాతిగా చూచుకో వలసిందే. స్వభాష, స్వదేశము, బాగుపడినప్పుడు గాని, విశ్వమానవ కళ్యాణం జరగదు.

[పేదవాళ్ళు, పింటు ప్రవేశం]

పింటు—హరేయ్! నోరెత్తకుండా నిలబడండిట్టా,

పేదవాళ్ళు—అయ్యా! దణ్ణాలు, మా వృత్తులు చితికిపోయినై. మా గ్రామాలు పాడుపడ్డై, మా భాష నాశన మైంది, మా పిల్లా జెల్లా మీ మీద చూపు పెట్టుకొని వున్నాం.

నాగే—సరే; మీ మీ వృత్తులకు, స్వభాషలకు, స్వసంఘాలకు 50 వేలు శాంక్షన్ చేస్తున్నాం. తర్వాత వచ్చి తీసుకుపోండి.

పేదవాళ్ళు—మహాదాతా! చిరకాలం ఆయురారోగ్య భాగ్యాలతో వర్ధిల్లుము. సెలవు.

నాగే—మంచిది.

(దుర్గ, భారతి, కూలివాండు ప్రవేశించుచుండటం చూచి పేదవాళ్ళు కూడా ప్రక్కన నిలబడెదరు)

(పింటుసాహెబు నివ్వెరపడి చూచుచుండును)

కూలి—బాబయ్యా! దణ్ణాలు.

దుర్గ—బాబూ! దణ్ణాలు.

[తాత ప్రవేశం]

తాత—ఎక్కడిదిరా యీ గుంపంతా.

(తాత రావటంచూచి పింటు తటాలున పారిపోవుచు)

తాత—ఈ బ్రాష్టమ్మొగహా లంతా ఎవర్రా? అప్పుడే వచ్చి పడ్డారు పింటూ! పింటో! ఆరి నిన్ను పెద్దపులి తినా, నీ వెక్కడ

చచ్చావురా? వీళ్ళంతా జొరబడుతుంటే నీవెక్కడ మార

ణమై—పోయావురా? బాగానే వుంది. అరి అబ్బ! మీకు

వేళా పాళా అంటూ లేదా యేమిటి!

కూలి—కల దమ్మపబువులకి కోపం వస్తే పేదముండాకొడుకులం మే

మెట్టా బతకాలా బాబో?

తాత—మేం మీ కోసమే బ్రతికామన్నమాట. పైగా మాట్లాడ

తారేం మొహానికి సిగ్గన్నా లేక అప్పుడేపుట్ట పగులకొట్టు

కొని బయల్దేరింది. మాయదారిగుంపు మెత్తనివాణ్ణే చూస్తేసరి

పీక్కు తినటమే వీటిపని. పోతారా పోరా? పెంటు! పెంటో?

నాగే—నాన్నగారు! మీరే రొష్టు పడకండి. పెద్దలైనారు.

తాత—ఊరుకొంటే యెట్లారా! వీళ్ళు నన్ను బ్రతుకనిస్తారా?

నాగే—మీ కెందుకు మీరు మీ జపంలో వుండండి నేనుపంపిస్తా.

తాత—ఇంకా యీ ముద్రష్టపు మూకవల్ల నా జపం యేం సాగు

తుంది? ఒకటే మాయదారిగోల, దోచుకుపోవటానికి.

నాగే—(చేతులు పట్టుకొని) మీరింట్లోకి పొండి.

తాత—ఇంట్లోకిగాదు ఈపాపిష్టిమూకతో యేట్లోకేపోవాలి. ఇల్లు

గుండం వేసిగాని యీమాయదారిగుంపువదలిపోదు కాంబోలు.

(నిష్క్రమించును)

నాగే—ఎవర్రా! అబ్బి మీరు?

కూలి—మేం కూలోళ్ళ మండి.

నాగే—ఏం పనుండి వచ్చారు?

కూలి—అయ్యా! ఈమాతల్లి మీయింటికాడ పెరిగిన బారతమ్మండి

నాగే—(ఆశ్చర్యంతో లేచివచ్చి) మాభారతా! మా ఆంధ్రభారతా

(దగ్గఱకు దీసుకొని) అమ్మా! ఆంధ్రభారతి! ఈ ధనమదాం

ధులవల్ల యెంత కష్టాల్లో పడిపోతి వమ్మా?

దుర్గ—నట్టేట్లోబడి కొట్టుకు పోతుంటే యీ భారతమ్మ పెనిమిటి
తిక్కన్నగారు బ్రతికించి మాకొప్పఁజెప్పారయ్యా!
చక్కనికీర్తి సౌధము ప

సందుగఁ గట్టి గులాబి తోటలోఁ
పెన్కుర కాల పూల హిమ
బిందులు చిల్కుడి పెన్గుతల్లి నేఁ
డెక్కడ దిక్కు లేక పడి
యేడ్చుచు నచ్చి కళాప్రపూర్ణ! నీ
చక్కటి దన్నుచే ప్రళయ
తోయధిలోఁ బడిపోదు నక్కటా.

నాగే—అమ్మా! ఆంధ్రభారతి!
ఇలన్నై స్నిగ్ధ సువర్ణ వాఙ్మయ కళా
పేశలా మహోద్యాన గ
స్న లతాహర్మ్య రసాల సాలపికమా!
నా ఆంధ్రమాణిక్యమా!
ఖలులై గిట్టని కాకులై కృపణులై
గర్వాంధులై లేచి, గం
గలో నిన్ ద్రోసినవారి దగ్గఱకు
శోకం గార్చుకో వచ్చితే?

భార్య—అన్నయ్యా! నా శోకాగ్ని యీనాఁడు చల్లారేది కాదు.
చేతన్ గవ్వయు లేక బంధుగుల దృష్టిన్
బిచ్చి యాకారమై
శ్రోతల్ మెచ్చెడి ఆంధ్రవాఙ్మయ కళా
శుభ్రాంశుఁడీ బ్రాహ్మణై

చేతుల్ రెండును ఖండ ఖండములుగా
ఛేదించుకొనుందునో
దాతా! నా పతిభిక్ష పెట్టి యింక
ఆంధ్రత్వంబు నిల్పెట్టుమా.

ఈనాటిదాంకా నన్ను కాపాడుకొన్న యీ కూలితండ్రిన్ని గూడా రక్షించుము.

కూలి—అయ్యా! దొరగోరు! ముందు తిక్కన్నగోరి సిచ్చ తప్పించండి, మాకదే పదివేలు.

దుర్గ—అయ్యా! ఈఆంధ్రభారతి ఆకవి సార్వభౌముడైన తిక్కన్నగార్ని రక్షిస్తే దేశమంతా చల్లబడుతుంది.

నాగే—నాయకులారా! నా ఆంధ్రసోదర సోదరీమణులారా! నా ప్రాణాలు ధారపోసైనను, తిక్కన్న శిక్ష తీసివేయింతును. రండి, ఆ ఘాతుకుం డెవరొక్కన్నను నా ప్రతిజ్ఞ తప్పను, ననుమూయను.

ఆ భువనైకదివ్య వన
హార్మ్య మనోహర కావ్యరాజ మ
స్తేజము పైన నెక్కి కళ
లేలెడి చక్కని తెన్గుతల్లికై
ముభలుపోయి చావబడు
తొూరులు కోసము సర్వలోక సం
క్షోభము లేపి నేడు పడం
గొట్టెద కోటలు పాడుబూడిడీ.
(నిష్క్రమింతురు, తెర పడును.)

—♦—

2వ రంగం

[తిక్కన్న చేతులు ఖండించు ప్రదేశం]

భీకరాకారులైౖ ఖడ్గపాణులు యిరుప్రక్కల నిలబడెదరు.

[సంకెళ్ళతో తిక్కన్న ప్రవేశం]

తిక్క—ప్రళయ కాల చక్రాన్ని ఆపటం అసాధ్యం. అనివార్యం. సువర్ణరత్న ఖచిత సింహాసనా లధిష్ఠించు ప్రభు లోకాన్ని మంచి మార్గానికి రప్పించటం దుర్ఘటం, దుర్లభం, ఏ ఘటికుఁడు, ఏ అభినవ చాణక్యుఁడు, ఏ మహా యుగంధరుఁడు నేఁడీ దుర్భర కార్య నిర్వహణకి, పనికిరాఁడు. నిలువలేఁడు. లోకంలో ధర్మదేవతాబలం తగ్గి స్రగ్గి మ్రగ్గి పోయింది. ధర్మవాక్యం రుచించదు. ఈ మార్కెట్టులో నీతి వాక్యాలమ్ముడుపోవు. అజంగిడి దింపనీయరు. ఆకేక వేయనీయరు. ఈసంగతి తెలిసి, ఒళ్ళు బలిసి వచ్చిన దానికి తప్పించు కొందామని చూచారు గాబోలు. నీయెత్తులు జిత్తులు యీ కసాయి కత్తుల ముందు నిలుస్తై యని వువ్విళ్ళూరావు కాఁబోలు. పటాపంచలు గాకమానవు. లక్ష్మీదాసులు పరిపాలించు రాజ్యంలో, ఆ లక్ష్మిని కాలఁదన్ని, ప్రాణాలతో వుందామని వూహించితిరా? గర్వించి, నిరంకుశించి, గర్జించి, లంఘించితివా ? ఓ అమాయకపు కవి సింహాకిశోరమా? బోనులో పడితివేమి? డొక్కలెండుకుపోయి చిక్కిపోతివేమి? నీ ప్రళయగర్జనకి, నీ ప్రచండ ప్రతిజ్ఞకి, తగినశిక్షాప్రసాదం ప్రసాదించు ఘడియలువస్తున్నై. నీ కుసుమకోమలికి, నీఆంధ్రభారతికి, యేగతి పట్టనో తెలుసుకొంటివా ? ఈ భయంకర మారణ నిశితఖడ్గాలు ఝళిపించునప్పుడుగాని తెలుసుకోవు. ఈ సుకుమార కవితారాజ్యంలో

వాఙ్మయ పీఠ మెక్కి శాసనాలు శాసించు నీసుస్నిగ్ధహస్తాల్ని
ఖండఖండాలుగా ఖండించు నప్పుడుగాని బాపురు మనవు.
ఎవరికీ లేని నిరంకుశత్వం అసమానభాషాప్రభుత్వం నీకెందుకు
ఆవంక చూడు! లక్ష్మీదాసులకు బానిసలై బానిసకవిత్వంతో
బానిసభాషా ప్రభుత్వంలోఁ బడి యెంతెంత హోదాలతో
యెంతెంత అనుసమాన బిరుదాంకితులై యెంతెంత డిగ్రీలు
కలవాళ్లై పొట్టపోసుకొనుచున్నారో చూచితివా? నీవు వాళ్ళ
సాటివాఁడవుగావా? నీవీ చిత్రవధకు మురిసిపోతుంటివేమి?
* నీచిక్కని నెత్తుటిబొట్లతో స్వదేశ మాతృపాదారవిందాల్ని
పూజించుటకు పోవుచుంటివా ఎందుకీ శ్రమ? ఎవరుచూచి *
ఆనందిస్తారు? ఏమాత్ర ప్రత్యుపకారం లేనివ్రాతలుకూతలు
కట్టిపెట్టి బానిస కవిత్వం చెప్పుకొనిబ్రతకటానికి, భగవంతుణ్ణి
సహాయం వేడుకోరాదా? చెడతావు, నీకెంత తలబిరుసుతనం
పనికిరాదు. తర్వాత నీమొండి చేతులతో, దేన్నీ వుద్ధరించ
లేవు. ఎందుకీ దురభిమానం? దుర్గర్వం? దురవస్థ? ఛీ! పాపిష్టి
కవుడా! పాడు పొట్టకోసం ఎంతక్రూర వ్యాఘ్రాల ధర్మం
బోధిస్తున్నావురా?

ఇడుములలోన నల్గి కడు
        హీనముగా నులివై యసహ్యమై
అడుసును ద్రొక్కి, క్రుళ్ళి యింక
        నాగటి బెబ్బులినోటఁ జిక్కి, వే
పడి చెడుబొందినిన్ పడిచి
        పెట్టవదేమిటిరోరి మొండి జీ
వుఁడ! గతిలేని యీ బ్రతుకు
        ప్రొద్దుట పొడ్చిర నిను మోమునన్,

తలారీ! వీఁడు భయంకర భటాచోరుఁడు. పరహింసకుఁడు వెంటనే వీఁడి రెండు చేతుల్ని ఖండించుము. ఇది రాజాజ్ఞ.

తలారి—చిత్తం ప్రభూ! ఓతిక్కన్నా! వాగుడు కట్టిపెట్టి రెండు చేతులు జోడించి దగ్గరికు పెట్టు.

(కత్తికి పదును పెట్టుచుండును)

తిక్క—(రెండుచేతులవంక చూచుచు)

చిక్కనిరక్తమ్ము చిమ్మెడి కత్తిలో
జీవకళను బోయు చేతులార!
వైరి గుండెయఁజీల్చి వధచేయు కథలోన
సింహగర్జన నింపు చేతులార!
వీరపుత్రుల కీర్తి తోరణమ్ములపైన
జాతిపతాక నెత్తు చేతులార!
దేశ మాతృ సువర్ణ దివ్య పాదయుగమ్ము
సేవించి పొంగు చేతులార!

యీనిరంకుశ రాజమత్తేభ జాతి
ఖడ్గదేవత మీఁదు రక్తమ్ముఁ ద్రావి
దాహశాంతి చేసుకొనంగ దరికివచ్చి
పిరికి పందల ప్రక్కజీవించగలరె?

జాతిపౌరుషం నిలపెట్టుకొనటమే ధర్మం. అధర్మప్రభుత్వాన్ని అరికట్టడమే పురుషలక్షణం. దేశమాత దాస్యశృంఖలాల్ని తెగగొట్టటమే వీరలక్షణం. జాతిగౌరవం గాపాడుకొంటానికి బలికావటమే. స్వర్గసౌధ కవాటాలు తెరవటం.

తలారి—వాగుడు కట్టిపెట్టు. దొర లొస్తున్నారు.

[బొర్రన్న శనేశ్వర్రావు ప్రవేశం]

శనే—(వవ్వ్యచు)

ధనికు లటన్న మండిపడు
త్రాష్టముఖంబున నెత్తురేది ? వీ
ధని బడి గ్రామసింహముగ
దిగ్గజమున్ బెదరించఁబోవు గ
ర్జన లెటువైపునుంచి విన
రావిటఁ గారణమేమి ? దానికిన్
గనపడ నేమొరా ! తగిన
కమ్మని పాపఫలమ్ము మిత్రుడా ?

బొర్ర—నిజంగా అంతేరా.

అదిగో ! దానికి తిన్నగా నిపుడె ప్రా
యశ్చిత్త మిా వంక జ
గ్గదె, దుర్గర్వ దురాగ్రహానలము స
ర్వంబింక చల్లారదే
యెదు రే మాత్రము గూడ మార్కొనుట కిం
కెవ్వారి సాధ్యంబుగా
ని, దురంతం బగు రాజఖడ్గమున ఖం
డింపంగ శాసించరే ?

(శనేశ్వర్రావు బొగ్రన్న కంటిసంజ్ఞలు చేస్తూ పోవుదురు)

(తలారిగూడా వెంటపోవును)

క్క—ఆహా ! ఎంత సంతోషిస్తున్నార్రా !

ఇతిరా ! గొప్ప కృతజ్ఞతా గరిమ !
నేఁడీ తెన్ను గడ్డెంత దు
మ్ము దుమారమ్ముగ మారి పో

వలసి మిమ్ముఁ గొ మోసి పోషించుచు
న్నదో; కానిండు మదమ్ముచే ము
పకపకా నవ్వెందు, నా ఆంధ్ర జీ
వదశాశ్వాసము పాడు వెట్టుఁడు
మహా పాపాణ జాత్యుద్భవుల్.

ఓ కవిసార్వభౌమా! ఈనాఁడు నీచేతులు మొండివైననూ, నీ వాక్కును కక్కిన కూటికోసం పోసీయక ఈ నీ దేహం కృశించి, జీర్ణించి, శల్యపరంపరమైననూ, లక్ష్మీదాసులకి వంగి సలాము సేయజోక, నేఁటితో నీ ఆయుర్దాయం తీరిపోయిననూసరే, నీ ఆంధ్రభాషామతల్లిపై అనురాగం మఱచిపోక, ఇది నీజాతి పౌరుషం: ఇది నీడన్నకి కావలసిన ప్రచండ శపథం. ఇది నీ మాతృదేశారాధన, ఇది నీ సువర్ణ లేఖనీసాధన తెలిసెనా?

ప్రతిజ్ఞ పాలించుకో లేనప్పుడు మానవుణ్ణని చెప్పుకోవటం సిగ్గుచేటు. దట్టంగా ముసురు పట్టినప్పుడుగాని సెలయేళ్ళు పాఱవు ఎక్కువగా కష్టాల్లో పడ్డప్పుడుగాని జీవ కవితా ఝురి ప్రవహించదు ఏకష్టాలతో కవితా లతికలకి పూలు పూయించి ఆనందిస్తున్నావో. ఆ కష్టాలు వచ్చినప్పుడుగూడా, ఆనంద భరితుఁడవు గమ్ము. నిశిత ఖడ్గపాణులై భయంకర చిత్రవధ చేయవచ్చుచున్నారు. వీళ్ళ జీవితాలిందుకే వున్నవి.

[తలారి ప్రవేశించి]

తలారి—వాగుడు కట్టిపెట్టి చేతులురెండూ దగ్గఱికి చెప్పు. (కత్తి దూయును)

తిక్క—పెట్టెదను తండ్రీ! నా వీరరక్తం వెదఁజిమ్మి నా తెనుఁగు దొరలకు వీరతేజస్సు తెప్పించు తండ్రీ!

[ముకుళితహస్తుడై]

పుట్టితి దేనికో, గుబులు పుట్టిన
వాని విధమ్ము దేనికో
పొట్టను నింపుకొంటి, యెను బో
తుగ క్రొవ్వి మదించి దేనికో,
కొట్టుచు కొమ్ములన్ విఱుగఁ
గొట్టుకొసన్ దగిపోతి గాని యీ
పట్టున నీదు జాతరకు వల్లక
పోతి స్వదేశ మాతరో.

తలారి—అట్టె వాక్కు, చేతులు దగ్గఱికి పెట్టు.

తిక్కు—పెట్టుచున్నా తండ్రీ!

ఈనిర్భాగ్యుని చేతిలోఁ బడిన
వాణీ! ఆంధ్రభాషా మణీ!
యేనీతో జతఁబట్టి చక్కని
సుఖం బేనాఁడు పెట్టంగ లే
కానట్టేటను ద్రోసితిన్ గదటె? నేఁ
డద్దానికీ శిక్ష కా
దే, నాకంఠముఁ ద్రుంచి కట్టమనవే
యీ తెన్గు గుమ్మానికిన్.

(మెడవంచి చేతులు సాచును)

తలారి—దోపిళ్ళు చేసి ఖూనీలు చేసిన దానికి అనుభవించు.

(నరక బోవును)

(తెరలోనుంచి)

తలారి ! ఆగుము, ఆగుము, ఇదిగో రాజాజ్ఞ. (అంటూ)
[నాగేశ్వరరావు, కూలి, తాత, భారతి ప్రవేశించి చేతులు
పట్టుకొనెదరు]

తిక్క—(ఆవేశంతో)

అడ్డము రాకుఁ డెవ్వరు మహా
కఠినాత్ముఁడు వీఁడు, ఆంధ్రిపై
బడ్డ విపత్పరంపరకు ప్రాణము
తీసెడి ఘాతకుండు, పే
ర్వడ్డ స్వతంత్ర రాజ కరవాల
నిరంకుశ ధారకింక, క
న్పడ్డ క్షణమ్ములో విడువ వచ్చునె
విడ్చిన దక్కనిచ్చునే ?

నాగే—(పట్టుకొని) ఆంధ్రకవిసార్వభౌమా ! క్షమించుడు. ఈతప్పం తయు ధనమదాంధకారంలో వున్న లక్ష్మిది. అమాయకు డైన నాతండ్రిది.

తాత—నిజమే తండ్రీ ! బుద్ధి గడ్డితిని చెప్పుడుమాటలు విని, నీ మహాత్మ్యం. మంచితనం తెలుసుకోలేక పోతిని.

నాగే—అనతి కాలంలో నీ కష్టాలు తీర్చలేనందుకు నన్నుగూడా క్షమించుము (భారతిని తీసుకొని)

ఇదిగో ! నీ సుగుణ ప్రసూన కవితా
హేమాక్షి నీ కోస మ
ల్లదిగో ! ఆ కూలి కుటీర దంపతికృపా
వ్యాసంగియై వాడి యు

న్నది, యీ తెన్గు పడంతి నోము లీక
　　　　పండన్ నీవు గైకొమ్ము నీ
మృదు మాధుర్య రస ప్రవాహమున
　　　　తండ్రీ! ఆంధ్రకవ్యగ్రణీ!

(ఆంధ్రభారతిని తిక్కన్న కిచ్చును)

ర—ఈ దిక్కు లేని వాళ్ళు నీ ఋణ మెట్లా తీర్చుకోగలరన్నయ్యా?

శాశ్వత కీర్తి సౌధమున
　　　　చల్లని కమ్మని చూడ్కి రాజ రా
జేశ్వరి పైడి దీవెనల నిచ్చి య
　　　　జేయుని జేసి నీకు భూ
మీశ్వరు లాగ లేని సిరు
　　　　లింటను నొంటను జూపుఁగాఁత; నా
గేశ్వర! విశ్వదాతవయి
　　　　యెత్తుకొనంగదయ్య భూమినిన్.

—నీవంటి ఆంధ్రపుత్రుఁడు జాతి గౌరవం నిల్వపెట్టినందుకు
సార్థకమైనది జన్మ.

ఏ పూఁతఁ బట్టిన యిగురు మామిడి మీద
　　　　చిన్నికోయిల రాణి నిన్ను గనెనో
ఏ పచ్చని పొలాన హిమబిందు సుందరి
　　　　గుమ్మపాలను నీకు కూర్మి నిడెనో
ఏ యమృత ధునీతుహినసైకతస్థలి
　　　　నీకు చల్లని గాలి తాఁకఁబడెనో
ఏ మోళ్ళు చివురించి కోమలమ్ముగ నేఁడు
　　　　కమ్మని పూలవర్షమ్ము నీ ప

యి, గురిపించు చుండెనో, పొంగులెత్తి పొర్లి
పరుగులెత్తుచు, యశోవాహినీ ప్ర
వాహ మఖిల దేశాలలో వఱద పట్టి
వేసెనో, ధన్యుఁడవు నీవు విశ్వదాత.

[లక్ష్మి పూలహారాలు తీసుకొని కీర్తన పాడుకొంటూ వచ్చి ఆం|
భారతిని తిక్కన్నని పుష్ప మాలాలంకృతులను చేయును.
అందఱూ కలసి కీర్తన పాడుదురు]

తెనుఁగుతోట తెనుఁగు తేట
తెనుఁగు తల్లి నోముల పంట
జీవ కవితాఝురిచే
కాచుకో చూచుకో
ఆంధ్రకవి రాజకుమారా
అఖిల రాజ్య యశోవిహారా ॥ తె॥
మంగళం, మంగళం, మంగళం, మహాత్.

సంపూర్ణము.